

OTDK-dolgozat

Lajosi Réka Csilla

BA

2013

A magyarországi kistérségek demográfia helyzetének vizsgálata a gazdasági fej-
lettség függvényében

Analysing the demographic situation of Hungarian micro-regions based on its
economic development

Lajosi Réka Csilla

Kézirat lezárása: 2012. október 29.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	1
2. Szakirodalom feldolgozás	2
2.1. népsűrűség alakulása	2
2.2. természetes szaporodás alakulása	3
2.3. élveszületés alakulása	5
2.4. házasságkötések alakulása	8
2.5. halálozások alakulása	10
2.6. vándorlási egyenleg alakulása	13
3. Alkalmazott módszertan	16
4. Eredmények	17
4.1. népsűrűség számának alakulása	17
4.2. természetes szaporodás alakulása	19
4.3. élveszületések számának alakulása	21
4.4. házasságkötések számának alakulása	24
4.5. halálozások számának alakulása	26
4.6. vándorlási egyenleg alakulása	29
5. Összefoglalás	31
6. Felhasznált irodalom	33

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A kistérségek lakónépessége, 1999. január 1.	3
2. ábra: A lakónépességek számának változása, 2003/1990.....	4
3. ábra: Élveszületések megoszlása az anya kora szerint	5
1. táblázat: A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok számának, lakónépességhez viszonyított arányának alakulása	15
4. ábra: Összefüggés a népsűrűség és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban	17
5. ábra: Népsűrűség és a jövedelem kapcsolata 1996.....	18
6. ábra: Népsűrűség és a jövedelem kapcsolata 2010.....	18
7. ábra: Természetes szaporodás és a jövedelem kapcsolata 1996.....	19
8. ábra: Természetes szaporodás és a jövedelem kapcsolata 2010.....	20
9. ábra: Összefüggés a természetes szaporodás és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban.....	21
10. ábra: Élveszületések száma és a jövedelem kapcsolata 1996	21
11. ábra: Élveszületések száma és a jövedelem kapcsolata 2010	22
12. ábra: Összefüggés az élveszületések száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban.....	23
13. ábra: Házasságkötések száma és a jövedelem kapcsolata 1996.....	24
14. ábra: Házasságkötések száma és a jövedelem kapcsolata 2010.....	25
15. ábra: Összefüggés a házasságkötések száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban.....	26
16. ábra: A halálozások száma és a jövedelem kapcsolata 1996	27
17. ábra: A halálozások száma és a jövedelem kapcsolata 2010	27
18. ábra: Összefüggés a halálozások száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban	28
19. ábra: Összefüggés a vándorlási egyenleg és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban.....	29
20. ábra: A vándorlási egyenleg és a jövedelem kapcsolata 1996	30
21. ábra: A vándorlási egyenleg és a jövedelem kapcsolata 2010	30

1. BEVEZETÉS

Napjainkban a társadalmi és gazdasági folyamatok térbeli elemzése egyre nagyobb jelentőséggel bír. Az Európai Unió fejlesztési forrásainak elosztása területei alapon, a társadalmi és gazdasági fejlettség figyelembevételével történik, azzal a céllal, hogy a fejlettségben tapasztalható térbeli egyenlőtlenségek mérséklődjenek. Az említett differenciák csökkentésének elsődleges célja, az elmaradott területeken élő lakosság életszínvonalának emelése. A javuló életkörülmények azon túl, hogy az egyén mindennapjait teszik nem pusztán könnyebbé, hanem egyben boldogabbá is, hozzájárulnak a helyi közösségek humán fejlődéséhez is. Az emberi tényezők vonatkozásában is fejlettebb közösségek nagyobb hozzáadott érték előállítására képesek, így automatikusan gazdasági fejlődést generálnak. A fentiek alapján belátható, hogy a gazdasági fejlődést célzó központi források felhasználása hatást gyakorol a humán (demográfiai) folyamatokra, melyek visszahatnak a gazdasági fejlődésre, így tehát a két terület - társadalom (demográfia) és gazdaság – egymással szorosan összefügg.

A hazánkban tapasztalható komplex demográfiai probléma talán legsarkalatosabb eleme az elmaradott területek elnéptelenedése. Ez vélhetően egyrészt az ország egészére jellemző romló természetes szaporodással, valamint a hátrányos helyzetű területek negatív vándorlási egyenlegével magyarázható. Az itt leírtakkal összhangban, dolgozatom célja a gazdasági és a demográfiai tényezők közötti térbeli összefüggések feltárása hazánkban.

Vizsgálataim során az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- Milyen összefüggés mutatható ki a személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem és az egyes demográfiai (életminőségi) jellemzők között?
- Milyen tényezőkre vezethető vissza az említett jellemzők kapcsán mérhető kedvező és kedvezőtlen pozíció?

Hipotézisem szerint a népesség a magasabb jövedelemtermelő képességgel rendelkező térségekben koncentrálódik. Ez vélhetően a magasabb születésszámmal, ezzel összefüggésben a házasságkötések nagyobb arányával, a jobb életkörülményekből adódó kedvezőbb halálozási rátával, valamint a magasabb jövedelemtermelő térségek erőteljesebb népesség vonzó és megtartó képességével magyarázható.

A dolgozatomat a bevezetést követően 4 nagyobb témakörre bontottam: a szakirodalmi feldolgozással az volt a célom, hogy áttekintsem a témában eddig született kutatási eredményeket, és megalapozzam a kutatási kérdéseimet, valamint a hipotézisemet. A módszertani fejezetben azokra az eljárásokra térek ki röviden, melyeket a kutatási cél figyelembevételével az elemzéseim során alkalmazni fogok. Saját vizsgálati eredményeimet szintén külön fejezetben,

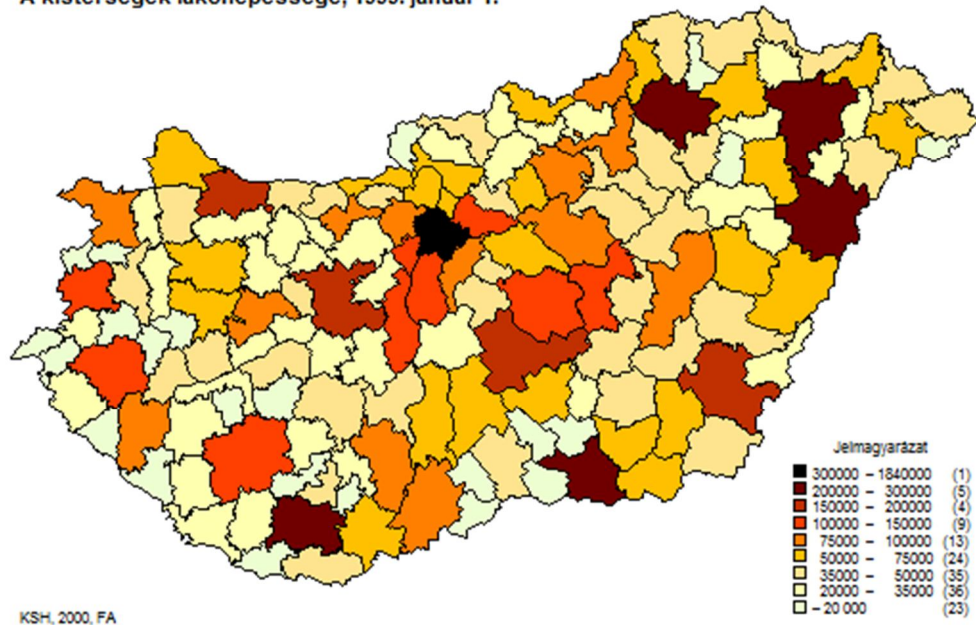
az ide vonatkozó – saját készítésű – ábrákkal illusztrálva közölöm, majd az utolsó – összefoglaló – fejezetben megfogalmazom a kutatási folyamat eredményeként született konklúziómat.

2. SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁS

2.1. NÉPSÚRÚSÉG ALAKULÁSA

Az ország legsűrűbben lakott részei Budapest, Pest megye és az ország közepén elhelyezkedő területek, kiemelve a ceglédi, a kecskeméti és a szolnoki kistérséget. A budapesti kistérségek népsűrűsége kiugróan magas: 3261 fő/km². A Budapest vonzáskörzetében lévő kistérségek közül pedig a gödöllői (237 fő/km²), a gyáli (191 fő/km²) és a monori (184 fő/km²) a legsűrűbben lakott területek. A kunszentmiklósi kistérség (40 fő/km²) pedig a legritkábban lakott Budapest környéki kistérség. Az ország délnyugati része a legkevésbé lakott terület, itt szinte minden terület 0-50 fő/km² között van. Alapjába véve észak-déli tagozódás figyelhető meg. Az északi magas népsűrűség dél felé haladva egyre csökken (SZENTIVÁNY et al.; 2006). 2007-ben az agglomerációs gyűrű már 80 településből áll. Budapest és az övezet lakossága mintegy az ország negyede, több mint 2 millió fő. A legmagasabb népsűrűséggel rendelkező terület az Érdi kistérség lett, több mint 62.000 lakossal. Az agglomerációs övezet népsűrűsége 375 fő/km²-re növekedett (BAKOS et al.; 2008). A Miskolci, Szegedi és Debreceni kistérségek a legnépesebbek (200.000 fő körül), természetesen csak a főváros után. 100-200.000 fős kistérség 13 található az országban, melyből 9 megyeszékhely kistérsége, 4 pedig Budapest környékén található. Az országban 31 kistérség el sem éri a 20.000 főt. A legalacsonyabb az átlagnépesség az aprófalvas kistérségekben. 24 olyan kistérség található, ahol nem éri el az 1000 főt a népesség. Lenti, Sellyei és Óriszentpéteri kistérségek 500 fő alatt vannak (FALUVÉGI; 2004). A népsűrűség megoszlását az első ábra illusztrálja.

A kistérségek lakónépessége, 1999. január 1.

1. ábra: A kistérségek lakónépessége, 1999. január 1.

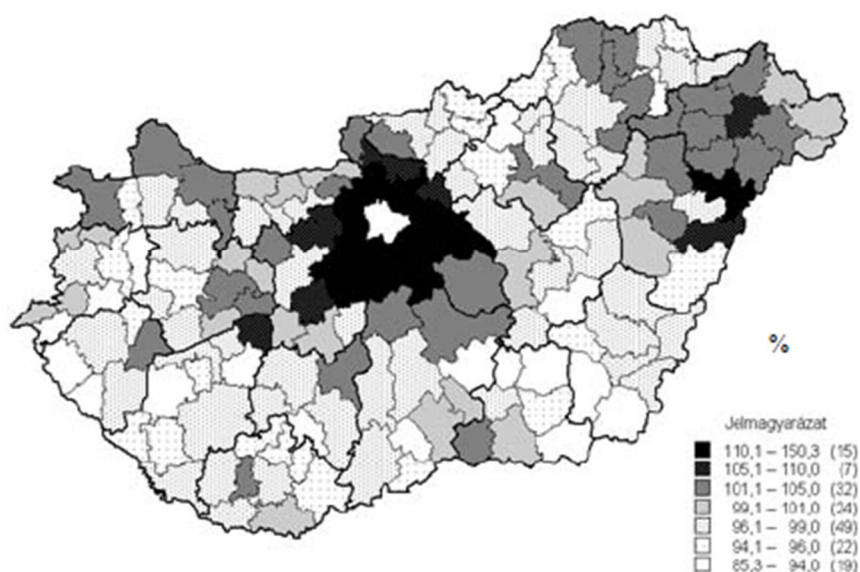
Forrás: Faluvégi Albert: A magyar kistérségek fejlettségi különbségei

A fenti ábráról tisztán leolvasható Budapest kiemelkedő népsűrűsége, az agglomerációs gyűrű sűrűn lakott területei, illetve a nagyobb kistérségek magas számú lakossága.

2.2. TERMÉSZETES SZAPORODÁS ALAKULÁSA

Magyarországon a természetes szaporodás helyett a természetes fogyás figyelhető meg 1981 óta. Ennek oka, hogy kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak. A természetes fogyás egyre csak nő, amíg az 1990-es években évi átlagosan 33.000 fő volt, addig a 2000-es évekre ez a fogyás 35.000 főre nötte ki magát. A népesség csökkenése a leginkább Békés megye kistérségeire, a legkevésbé jellemző pedig Pest megye kistérségeire (KSH; 2012). A legnagyobb természetes fogyás a Dél-Dunántúlra és a Dél-Alföldre jellemző, míg a természetes szaporodás pedig 2003-ban csak 6 kistérségre volt igaz: Kisvárdai, Ercsi, Budaörsi, Pilisvörösvári, Veresegyházi és Szentendrei. Jól látható, hogy a Kisvárdai kistérséget leszámítva mind Budapest agglomerációjába tartozó kistérség (vati.hu; é.n.).

A lakónépesség számának változása, 2003/1990

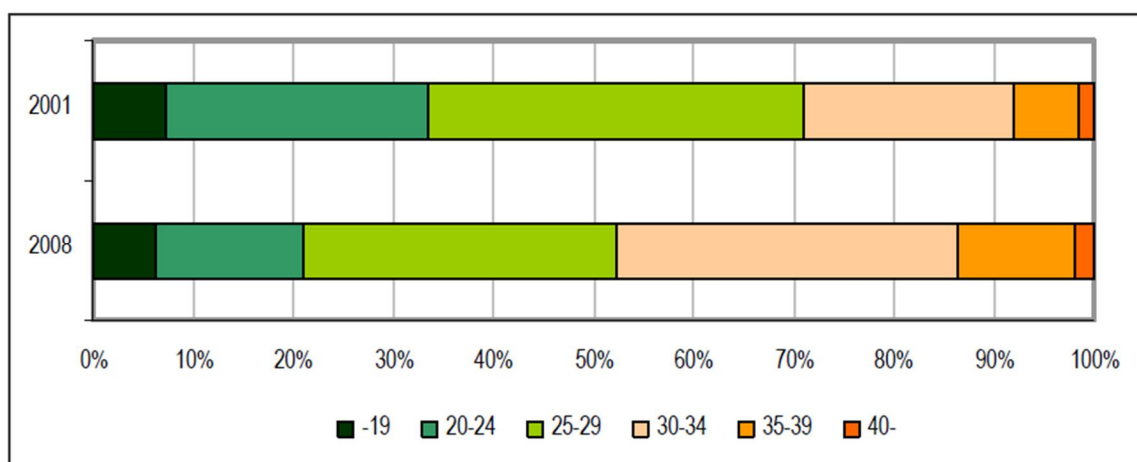
2. ábra: A lakónépességek számának változása, 2003/1990

Forrás: Faluvégi Albert: Kistérségeink helyzete az EU küszöbén

Ahogy az a második ábrából is láthatjuk, Pest megye 15 kistérségében a népesség nőtt 2003-ig. A fővárost körül ölelő agglomerációs gyűrűben található kistérségek közül 11-ben 10%-os vagy annál magasabb népességnövekedés következett be 2003-ig. 20%-nál magasabb növekedés ment végbe a Szentendrei, Budaörsi, Pilisvörösvári kistérségekben, illetve a Veresegyháziban több mint 50%. Keleten a 25 növekvő népességű kistérség közül 11 található Szabolcs-Szatmár-Bereg, 5-5 pedig Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyében. Ez a növekedés pedig a természetes szaporodásnak és nem a gazdaság vonzerejének köszönhető. Jász-Nagykun-Szolnok megyében nem található olyan kistérség, melyben növekedne a népességszám. A 102 csökkenő népességű térségek közül 55 az Alföldön és Észak-Magyarországon, 46 a Dunántúlon, illetve egy kistérség pedig Közép-Magyarországon található (FALUVÉGI; 2004). A mai Magyarország egyik legnagyobb problémája a csökkenő népesség, amit szinte képtelenség megállítani, illetve ezzel egy időben a népesség nem csak fogy, hanem el is öregszi. A családpolitikának nem lehet célja a nők kivonása a munkaerőpiacról, meg kell hagyni nekik a döntési szabadságot. Ha a demográfiai mutatók nem változnak, 40-50 év múlva 8-8,5 millió körülre csökkenhet a népesség, az idős népesség a mai aránynak a kétszerese, a fiatalok pedig a felére csökkenhet (KOVÁCS, SEBŐK; 2010).

2.3. ÉLVESZÜLETÉS ALAKULÁSA

A teljes termékenységi arányszámnak meg kell haladnia a 2-öt annak érdekében, hogy a népesség stagnáljon. 1990-ben ez a szám 1,87 körüli volt, napjainkra pedig 1,3-ra csökkent. A természetes szaporodás alacsony értéke azzal is magyarázható, hogy a nők egyre későbbi korra halasztják a gyermekvállalást. 1990-ben a 20-as éveik elején járó nők voltak többségben, akik első gyermeküket hozták a világra. Manapság ez csak az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező nőkre igaz (PONGRÁCZ, 2011). Az 1960-as években a 25 évnél fiatalabb nők körében történt a szülések 55-58%-a. Mivel a nők egyre tovább tartózkodnak a felsőoktatásban, így ez a szám 30%-ra csökkent 2000-re. Tehát már nem a 20-25 éves korosztályra jellemző az első szülés, hanem a 25-30 évesekre, és ez a szám egyre jobban tolódik kifelé. A termékenység az 1990-es évek vége felé Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Hajdú-Bihar megye kistérségeiben volt a legmagasabb, illetve Budapesten, Veszprém megye, Zala megye és Vas megye kistérségeiben volt a legalacsonyabb. (POLÓNYI-TÍMÁR; 2006). Ezt a korosztálybeli változásokat mutatja a 3. ábra is, mely 2001 és a 2008. éveket hasonlítja össze. Egyértelműen látszik, hogy 2008-ra főként a 25-34 éves korosztály szül. Ezt nem csak a KSH 2009-es kiadványa, de az előzőekben leírt Polónyi - Tímár páros műve is alátámasztja.

3. ábra: Élveszületések megoszlása az anya kora szerint

Forrás: A népmozgalom területi különbségei KSH, internetes kiadvány; 2009

E 7 év alatt szemmel látható változás ment végbe, aminek több determináló tényezője is van. Mint már említettem, az oktatásban eltöltött hosszabb idő az egyik fő oka a születésszám csökkenésének. E hosszabb idő nem csak a továbbtanulók számának köszönhető, hanem egyes képzések is hosszabbak időtartamúak lettek. Különböző szakmák megszerzésének felté-

tele lett az érettségi. A szakmunkásképzőkben 4 évre nőtt az OKJ-s szakmák megszerzése, amihez nem kell érettségi. Szakközépiskolákban és gimnáziumokban megjelentek a nulladik évfolyamok, illetve az előbbiben pedig a technikus képzések. A diákok érettségi után sokszor ott maradnak az adott iskolában elvégezni még egy technikus képzést és csak utána felvételiznek felsőoktatási intézménybe. Végül pedig megnőtt azoknak az aránya, akik 1-2 év kihagyás után kezdik meg az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaikat, illetve nem végeznek képzési időn belül (HUSZ; 2006). Egy másik tanulmány is a születésszám visszaesését bizonyítja. 1990 óta a születés szám folyamatosan csökken, a 20 év alattiak termékenysége szinte a felére csökkent, 60%-kal pedig a 20-24 éves nőké. A 25-29 éves nők termékenysége is csökkent, igaz csak 20%-kal. A fiatalabb korosztály termékenységének csökkenésével, az idősebb korosztályé emelkedett, de nem olyan mértékben, hogy ezt a csökkenést kompenzálni tudja (ksh.hu; 2012) Ha egy munkavállaló nő mégis gyermeket vállal, több problémával és rengeteg elvárással kell szembe néznie. Először is a munkáltató elvárja, hogy 2 évnél többet lehetőleg ne töltsön otthon a munkavállaló a gyermekkel, illetve azt is, hogy a gyermek betegsége vagy óvodai és iskolai szünete alatt a lehető legkevesebb szabadságot vegye ki. Továbbá egy munkanélküli anyukának a gyermekszám növekedésével a munkavállalási lehetőségei egyre csak romlanak. Itt közre játszik a gyakorlatból való kiesés, valamint a szakma fejlődésével nem tudja tartani a tempót. Illetve nem várható el tőle annyi túlóra, mint egy gyermektelen női munkavállalótól. Az 1996-os gyed megszüntetése után az egygyermekes családok 52%-a nyilatkozott úgy, hogy a további gyermekvállalásról szóló terveiket át kellett gondolniuk (S. MOLNÁR; 1998). Kamarás (2001) tanulmányában, azt írja, hogy a csökkenő szülési kedvvel, a születések száma is csökkent. Az 1990-es 126.000 élveszületés szám 1998-ban 100.000-re csökkent, 1999-ben pedig már csak 95.000 körül volt. Ez a csökkenés bizonyos értelemben váratlan volt, hiszen az 1990-es években léptek termékeny korba a 20 évvel azelőtt született viszonylag nagy generáció. A termékenység folyamatos csökkenésével a szülési kor kitolódott. Ennek másik oka a fiatalok családalapítási stratégiájának változása. A korai házasságkötés és a fiatalon gyerekvállalásra való hajlandóság elmúlt és nem tudni, hogy valaha vissza tér-e. Ellenben vannak olyan nézetek miszerint ez nem valódi csökkenés, mivel a gyermekek megszületnek, csak későbbi időpontban. Viszont ehhez sokkal gyorsabb ütemben kellene emelkednie a 25-30 éves korú nők termékenységének. A nem házas, hajadon nők gyermekvállalási hajlandósága viszont emelkedik. Az elmúlt 10 évben egynegyedével nőtt a nem házasok termékenysége. A házasságon kívül született gyermekek egynegyede tizenévesektől, 60%-a pedig 25 évesnél fiatalabb nőktől származik. Tehát a gyermekvállalási hajlam egyre jobban csökken, de ha mégis bekövetkezik, akkor az nagy eséllyel házasságon kívül. A házas-

ságon kívüli születések növekedése miatt gyengül a házasságkötések és a gyermekvállalás közötti kapcsolat. A mai modern világban a házasság intézménye egyre kevésbé jelentős a fiatal párok számára. A foglalkoztatottak körében is csökken a gyermekvállalási hajlandóság. 1993-ban 1000 foglalkoztatott nőre 76,4, 2000-ben pedig 69,3 gyermek jutott. 1999-ben következett be a mélypont 66,6 gyerekkel. Tehát a csökkenés nem azért van, mert csökkent volna a nők aránya a munkaerőpiacon, hanem mert csökkent a gyermekvállalási hajlandóságuk. Spéder (2003) megkülönböztet anyasági ellátásban részesülő otthonnevelő nőket és az egyéb státuszban lévőket. Az anyasági ellátásban részesülők és a foglalkoztatottak gyermekvállalási hajlandóságuk teljesen eltér. 1995-ig a gyermekvállalási hajlandóságuk nem csökkent, viszont nem is nőtt. Tehát, akik a 90-es évek elején elkezdték anyasági karrierjüket, azok szívesebben vállaltak második vagy akár harmadik gyermeket is. Az 50 gyerek/1000 fős mutató 1995 után 10-et esett, a legalacsonyabb értéket 1997-ben vette fel. 1999-ben ez az arányszám növekedésnek indult és elért egy 49-es arányszámot. 2000-ben pedig a 15-39 éves nők körében ez a szám 47 lett. A csökkenések és növekedések a családtámogatási rendszer változásaival magyarázható. A Bokros-csomag által megszűnt a gyed, ami egyértelműen csökkentette a gyermekvállalási kedvet, mivel egy kereset nem tudja el tartani az egész családot. Majd a kormányváltás után megint meg nőtt az anyák gyermekvállalási hajlandósága. A 90-es évektől való születésszám csökkenés két szakaszra bontható. Az első és a második gyermek vállalásának valószínűsége csökkenésnek indult a 90-es évek elején. A kétgyermekes családok között nőtt a harmadik gyermek, a háromgyermekes körében pedig a negyedik gyermek vállalásának valószínűsége. A 90-es évek második felében már a harmadik és a negyedik gyermek vállalásának valószínűsége is csökkenésnek indult a Bokros-csomag hatására. Változásnak indult a gyermekvállalási magatartás. Azonban bátorította a gyermekvállalási kedvet az, hogy az akkori kialakult helyzetben, a magas munkanélküliség ellenére a családok támogatásának rendszere változatlan maradt (TÁRKÁNYI; é.n.). A késői születési kor mellett meg kell említeni a roma népességet. Janky (2007) tanulmánya alapján, míg a nem roma származású nők 2003-ban 25-30 éves korukban szülik meg első gyermeküket, addig a roma származású nőknél az első gyermek 20 éves kor alatt várható. Ez az adat az elmúlt 9 évben nem változott. 10-ből 3 roma származású nő 18 éves kora előtt megszüli első gyereket, de 20 éves korukig kétharmaduk biztosan. A Dunántúlon élő roma népesség elkezdett kilógni a sorból. Náluk 30%-ról 19%-ra csökkent az első gyermeküket 18 éves kor alatt megszüülő anyák száma. A magyar társadalomhoz való illeszkedés főleg a Dél-Dunántúli roma népességre igaz. Husz (2011) egy romákkal foglalkozó tanulmánya szerint az alacsony iskolázottsági szint kapcsolatot mutat a magas születésszámmal. Egy 2003-as felmérés alapján a 15 évnél idősebb romák között 81%

volt a 8 általánost végzettek, 16% a szakmunkást és 3% volt csupán érettségizett. A teljes népességen belül ez a megoszlás 45%, 19% és 36% volt. Az első két csoport átlaga országon felüli átlagot mutat, a harmadik pedig átlagon alulit, így iskolázottsági összetétel lehetőséget ad a magas gyermekszámmal való összefüggésre. Kemény István (2004) szintén a roma népességgel és demográfiájával foglalkozik. Miszerint a cigány népesség a 90-es évek második feléig növekedett, majd csökkenésnek indult. A magas szaporodást a gyermektámogatások magas reálértékével magyarázza. Az élveszületések száma 1998-ban kezdett el csökkeni, amikor is a családi pótlék a felére esett vissza, majd 2000-ig további csökkenések következtek be.

2.4. HÁZASSÁGKÖTÉSEK ALAKULÁSA

Az elmúlt két évtizedben jelentős változások mentek vége a házasság intézménye terén. Habár még mindig több a házasság és a legtöbb újszülött is házasságból születik, egyre több pár választja az élettársi kapcsolatot a házasság helyett. A régebbi kutatások eredménye is az, hogy a magyar nép nagyon családcentrikus és hagyománytisztelő. Mégis 1990-hez képest 40%-kal esett vissza a házasságkötések száma 2007-re. Legfőképpen a 25 évesek körében csökkent. A fiatal párok, akik élettársi kapcsolatban élnek szeretnének majd később házasodni. A házasságkötés időbeli elcsúszásának az az oka, hogy a férfinak, mint családfenntartónak meg kell teremtenie a biztos egzisztenciát és csak utána kerülhet sor a házasságra. Viszont a mai nehéz és bizonytalan világban nem nagyon tudnak előre tervezni (SZALMA; 2010). A házasságkötések száma az 1948-49-es adatokhoz képest több mint a felére csökkent 45.500-ra az évi 100.000-es átlaghoz képest. 1992 és 1998 között is látványos csökkenés ment végbe, a házasságkötések száma 11.500-al csökkentek (TÓTH; é.n.). Kamarás (2001) kutatásában arról vélekedik, hogy megváltozott a házasságkötők korösszetétele is. Egyre kevesebb a 25 év kor alatti házasságkötések száma. Míg 1991-ben a házasságkötések 28%-a a tizenévesek körében történt, 2001-re ez a szám már 10% alatt van. Ebben a 10 évben majdnem 3 évvel emelkedett az életkor házasságkötéskor. A nőké 21,5-ről 24,2-re, a férfiaké pedig 24,2-ről 26,8 évre. A házasságkötés időzítését napjainkban lényegesen befolyásolja a házasuló pár képzettségi és iskolai végzettsége. A 8 általánossal vagy kevesebbel rendelkező férfiak körére jellemző a tizenéves korban megkötött házasság, a nők esetében viszont a 20-as éveikre tehető. A felsőfokú végzettséggel rendelkező nők életkora a házasságkötéskor 25-29-re tehető, amíg a férfiaké 30-34. Mivel egyre többen járnak felsőoktatási intézménybe, így az életkor, amikor házasságot kötnek, szintén kitolódik. A párkapcsolati formákban bekövetkezett változások kihatnak a gyermekvállalás csökkenésére (PONGRÁCZ; 2011). A házasságkötések számában bekövetkezett változás nemcsak Magyarországot érintik, hanem ugyanúgy Nyugat-Európa és Észak-

Amerika legtöbb országát is. A házasságkötés nagymértékben függ a származástól. A falvakban élő, alacsonyabb végzettségű és szegényebb családokban elvárt, hogy az újdonsült pár minél hamarabb legalizálja a kapcsolatát, míg a magasabban kvalifikált családoknál ez kitolódhat későbbi időpontra. Másik nagy determináló tényező a házasságkötések számának alakulásába az iskolázottság és az oktatásban való részvétel. Bukodi (2001) kutatásában feltételezi, hogy a felsőoktatásban való részvétel nagymértékben befolyásolja a házasságkötések kitolódását. Nem csak Magyarországon, de a többi iparosodott országban is hatással van a házasságkötések számára az oktatásban való eltöltött idő. A végzettség és a házassági hajlandóság között negatív a kapcsolat, mivel minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy nem fog házasodni. Más megközelítésből viszont a nők magas kvalifikációja vonzóbb a férfiak számára, mivel az egykeresős családmódel elég rizikós, hiszen a nehezebb időkben, válság idején a férj munkahelye könnyen megszűnhet. Ilyen esetben még mindig ott van a feleség, akinek a magasabb végzettsége magasabb jövedelemmel jár. Bukodi (2002) tanulmánya szerint azok az emberek, akik még tanulnak, munkanélküliek vagy a nem megfelelő állásba helyezkedtek el szívesebben választják az élettársi formát, mint sem a házasságot. Az élettársi kapcsolat viszont még mindig jellemzőbb az alacsony keresetűek és a képzetlenek, iskolázatlanok körében. Tehát a jövedelmi helyzet javulásával nő a házasságkötések száma. A fiatal nemzedékre ugyanakkor jellemző az is, hogy ha szülei elváltak, akkor nagyobb eséllyel választja az együttélési formát a házasság intézménye helyett. Ennek magyarázata, hogy látván a rossz tapasztalatot, inkább nem házasodnak, hiszen az együttélést bármikor fel lehet bontani. Másik megközelítésből pedig, az elvált szülők gyermeke nehezebb pénzügyi körülmények között nőtt fel, nem feltétlen iskolázott, így a bizonytalan együttélési formát választják. Végül, a vallás is befolyásoló szerepet játszik a házasságok alakulásában. Egy vallásosabb családban nagyobb esély van a házasságra, mint egy nem vallásos családban. Ők a tradíciókat követik. Az élettársi kapcsolat házasságra váltásának van esélye. A tanulmányok befejeztével az élettársi kapcsolatban élők közül nagy számban megházasodnak, illetve ha a férfinak azaz a leendő férjnek stabil és jól fizető állása van.

STEVENSON és WOLFERS (2007) kutatása alapján, az USA-ban is hasonló folyamatok mentek végbe. Az 1960-80-as évekre még a fiatal korban megkötött házasság volt a jellemző és nagy számban, addig 2000-re a fiatal korban kötött házasság csökkent, és inkább az idősebb generációra lett jellemző. Amíg 1950-ben a férfiak átlagéletkora a házasságkötéskor 23 volt, 2004-re ez a szám 27-re növekedett. A nők életkora házasságkötéskor kötött pedig az 1890-eshez képest 4 évet emelkedett, így elérve a 26 életévet. Ez az életkor változás a házasságkötésben is rámutat a termelékenység csökkenésére. Az amerikai családnövekedés felmél-

rés 2002-ben kimutatta, hogy a 15-44 éves korú nők 50%-a már volt élettársi kapcsolatban, illetve 9%-a épp együtt élt párjával. Az USA-ban, szinte ugyanúgy, mint Magyarországon az együtt élés az egyik lépcső foka a házasságnak. A megkérdezettek közül 34% már tervezte a házasságot, a fennmaradó kétharmadból, akik úgy léptek élettársi kapcsolatba, hogy még nem voltak eljegyezve 36% szinte biztos volt, hogy az aktuális párja lesz a férje majd, 46% pedig 50-50% esélyt adott arra, hogy a mostani partneréhez fog feleségül menni.

2.5. HALÁLOZÁSOK ALAKULÁSA

A férfiak és a nők kora között mindig is volt differencia a halálozás terén. Mint tudjuk a férfiak korábban halnak. A férfiak esetében a magas élettartamú kistérségek a főváros körül találhatóak. Az évek során az alacsony élettartamú dél-alföldi, Duna-Tisza közti területek felzárkóztak. A magasabb élettartamú kistérségek a Budapest-Balaton vonalon helyezkednek el, illetve annak közelében. Az élettartam egyre jobban növekedik az évek múlásával. Nagyobb városok és környékük is magas élettartammal rendelkeznek (Debrecen, Nyíregyháza, Szeged, Szolnok, Békéscsaba), illetve a Polgári és a Szarvasi kistérségek. Az észak-magyarországi régióból csak az Egri kistérség van a kedvezőbb helyzetű kistérségek között. A dél-dunántúli és a közép-dunántúli régió is elmaradt, csupán a Pécsi kistérségben élő férfi lakosoknak nőtt a várható élettartamuk a legjobbak közé. A nők esetében is ugyanúgy igaz a Budapest-Balaton vonalon való magas élettartam (BÁLINT; 2010). A Budapesten élők jóval magasabb életkilátásokkal rendelkeznek, mint más városokban vagy falvakban élők. Főleg a falusi környezet van hátrányos helyzetben. Kistérségi szinten Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár, Nógrád, Somogy, Komárom-Esztergom, Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megye kistérségei előnyösebb helyzetben vannak. A halálozás terén javult Pest, Csongrád és Bács-Kiskun megyék kistérségeinek helyzete, illetve az amúgy is előnyösebb dunántúli kistérségek is előnyös helyzetben vannak (MONOSTORI et al.; 2009). Kopp és Skrabski (2007) szerint 64% arra az esély, hogy egy férfi megéri az 65. életévét, ha érettségénél alacsonyabb végzettsége van ez a szám csak 50%, míg a nőknél 83,5%. Ezek szerint, minél magasabb valakinek a végzettsége, annál egészségesebb. A tudással egy bizonyos fokú intelligenciát is megszerez az ember, aminek köszönhetően vélhetően korábban felismeri a bajt, a betegséget, és korábban is cselekszik, hogy megelőzze ezeket. Az ezredforduló után a magasabb végzettségűek száma is elkezdett emelkedni mind a két nem esetében, ennek ellenére a végzettségi szerinti halandósági különbségek továbbra is kimagaslóan magasak. A szegényebb területeken a depresszió nagy számban közre játszik a megbetegedések számában. Tehát nem feltétlen a szociális helyzet,

hanem inkább a szegénység által okozta lemaradás átélése okozza a megbetegedéseket. Kopp (2009) egy másik tanulmánya szerint a férfiak nagyobb számban lesznek depressziósak, mint a nők. Ez főként az alacsony végzettséggel, a feleségtől nem kapott támogatással és a munkahelyi bizonytalansággal magyarázható. Az élet értelmének hiánya is komoly stressz forrás a férfiak körében. Foglalkozás szerint is észlelhetünk differenciát a halálozás számait tekintve. 2004-ben és 2005-ben a mezőgazdasági fizikai dolgozók halála 50%-kal meghaladta a többi fizikai dolgozóét. Fontos megemlíteni, hogy az ország népessége trendszerűen csökken. Az elmúlt 20 évben csak természetes fogyás tapasztalható Magyarországon. A halálesetek egyre meghaladják az élveszületések számát. A születéskor várható élettartam pozitív irányt mutat, fontos kiemelni Budapestet, itt a halandósági arány az országéhoz viszonyítva a legjobb, illetve a Dunántúlon is erős javulás érzékelhető. A területi differenciákat a társadalmi különbségekkel lehet magyarázni. Tehát az egyes kistérségek népességének összetétele, munkalehetőségek, életszínvonal, infrastrukturális és egészségügyi intézmények ellátottsága (MONOSTORI et al.; 2009). A főváros nagy differenciát mutat egyes haláloki csoportok tekintetében. Budapesten halnak meg a legtöbben szívbetegségek következtében, de szintén itt van a legtöbb emésztőszervi megbetegedés is, illetve 2-3%-os többlet figyelhető meg a daganatok és az ischaemiás szívbetegségek¹ területén is. Viszont a fővárosban 29%-kal kevesebb az öngyilkosság, mint az ország többi részén, 16%-kal alacsonyabb az agyérbetegség előfordulása, illetve kevesebb a baleset és a légzőszervi betegség miatti halálozás is. Emellett, Budapest depressziós indexe alacsonyabb a vidéki átlagnál, 13%-kal magasabb az egészségesek, és jóval alacsonyabb a depressziósok és a súlyos depressziós megbetegedések előfordulása. Ez az adat szintén hozzá járul az alacsony halálozáshoz (KLINGER; 2003). A 65 éves lakosok körében a legnagyobb halálozás a rosszindulatú daganat miatt következik be. Az EU átlaghoz viszonyítva a férfiak csaknem kétszerese hal meg valamilyen daganat következtében. Szerencsére az utóbbi pár évben mind a férfiak, mind a nők körében csökkent a megbetegedések száma. A külső okok miatt bekövetkezett halálozás (baleset, mérgezés, erőszak) szintén csökkenő tendenciát mutat. Az asztmás és az egyéb légúti megbetegedések száma is nőtt (PÁLDY-MÁLNÁSI; 2009). Másik tanulmány szerint az 1995-1999-es átlagot tekintve a férfiak születéskor várható átlagos élettartama 66, a nőké pedig 74,9 év volt. A jobb életkörülmények tekintetében a fővárosban, közép- és nyugat-dunántúli, illetve a dél-alföldi régiókban az átlagot jóval meghaladó élettartamra várhatnak az ott élő lakosok. Kedvezőtlenebb életkilátásokkal az észak-magyarországi, észak-alföldi és a dél-dunántúli lakosok rendelkeznek. Tehát észak-

¹ a szívizom elégtelen vérellátásából eredő kórképeket.

nyugattól dél-kelet felé romlik a születéskor várható élettartam. Azonban a régiók megyéi nem alkotnak homogén csoportokat. Bács-Kiskun megye halandósága például kedvezőtenebb, mint Békés vagy Csongrád megyében, illetve szintén jobb kilátásokkal rendelkezik Baranya megyék, ellentétben Somogy és Tolna megyével. A leghátrányosabb megyék Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Ezzel az alacsony iskolai végzettséggel, a magas munkanélküliséggel, a terület rossz gazdasági teljesítőképességével és a kedvezőtlen általános kulturális színvonalával magyarázható. Itt a legalacsonyabb az egy főre jutó GDP is. A férfiak és a nők is egyaránt alacsony élettartamra számíthatnak. A férfiak 65,3-ra, míg a nők 74,6-ra. A másik véglet a legfejlettebb megyék, Budapest, Győr-Moson-Sopron és Vas megye, 66,4 és 75,3 születéskor várható életkorral. A két véglet közötti különbség a férfiaknál 3,3 év, a nőknél pedig 1,9 év. A morbiditási adatok alapján a nők betegebb, mint a férfiak. Ez az adat abból adódik, hogy a nők jobban odafigyelnek egészségügyi állapotukra és többet is járnak vizsgálatokra, így róluk több esetben derül ki a betegség, mint a férfiaktól. E mellett a férfiakkal szemben van egy közfelfogás, miszerint ők nem panaszkodnak, így gyakran ki sem derül a betegség (GÁRDOSI; 2001). A halálozás, mint már említettem közre játszik az iskolai végzettséggel. A magasabb végzettségűek, tehát feltehetően magasabb jövedelemmel is rendelkező egyének gyakrabban és tudatosan befolyásolják az egészségi állapotukat testedzéssel, az alkohol fogyasztás csökkentésével és a dohányzás leszokásával vagy el sem kezdésével. Illetve gyakrabban ellenőriztetik az egészségi állapotukat (TAHIN et al.; 2000).

A németek születéskor várható élettartama az OECD better life indexe alapján nem csak abban hasonlít Magyarországhoz, hogy a nők tovább élnek, de szintén kellően magas életkort élnek meg. A magasabb fizetések (azok reálértéke) és a jobb életkörülmények is hozzájárulnak, hogy a nők várható átlagos életkora Németországban 83, a férfiaké pedig 78 (oecdbetterlifeindex.org). Mind a női, mint a férfi várható élettartam magasabb az EU átlagánál (euro.who.in). Hasonlóság Magyarországgal, hogy a vezető haláloki esetek az ischaemiás és a cerebrovasculáris megbetegedések². Ellenben Magyarországon többen halnak meg e betegségek által, mint Németországban (Németország: 76,5 halál 100.000 esetből, Magyarország: 200 halál 100.000 esetből). A rák által okozott halál is magas arányú, de még mindig kevesebb, mint hazánkban. Az öngyilkosság elenyésző az országban (9,4 100.000 főre). Minden főbb haláloki csoportnál, kivéve a tüdő ráknál a férfiaknál magasabb az arányszám, mint a nőknél (eurostat.ec.europa.eu).

² egy agyi diszfunkció által okozott rendellenesség az agyi vérellátásban.

2.6. VÁNDORLÁSI EGYENLEG ALAKULÁSA

Megkülönböztetünk állandó és ideiglenes vándorlást. Mivel általában a családokra jellemző az állandó jelleggel való költözés, így a nemek közti differencia elenyésző. Az ideiglenes költözés terén viszont enyhe női többlet figyelhető meg, illetve a korkülönbség is kiemelkedő. Az ideiglenes költözés főként a 30 éven aluliakra, tehát a fiatalabb korosztályra a legjellemzőbb, mivel ők lényegében a tovább tanulásuk végett vándorolnak. Különböző családi állapottúaknál is megfigyelhető differencia a vándorlás terén. Megnőtt a nőtlen férfiak, hajadonok, illetve az elvált és özvegy férfiak állandó mobilitása (DÖVÉNYI; 2007). A belföldi vándorlás változatlanul keletről nyugat felé irányul a jobb élet reményében. Különösen Észak-Magyarországot és az Észak-Alföldet hagyják el a legtöbben, így az évek óta fennálló negatív vándorlási egyenleg jelentősen csökkentette az itt élő lakónépességet. A vándorlók célállomása pedig legfőképpen Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl területei (MONOSTORI, et al; 2009). Régiós szinten, az utóbbi pár évben változatlanul Észak-Magyarországról és Észak-Alföldről volt a legtöbb elvándorló, legkiemelkedőbb itt Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (Baktalórántházai, Csengeri, Fehérgyarmati, Ibrány-Nagyhalászi, Kisvárdai, Mátészalkai, Nagykállói, Nyírbátori, Nyíregyháza, Tiszavasvári, Vásárosnaményi és Záhonyi kistérségek) és Borsod-Abaúj-Zemplén (Abaúj-Hegyközi, Bodrogházi, Edelényi, Encsi, Kazincbarcikai, Mezőcsáti, Mezőkövesdi, Miskolci, Ózdi, Sárospataki, Sátoraljaújhelyi, Szerencsi, Szikszói, Tiszaújvárosi és Tokaji kistérségek). A 2008-as vándorlási egyenleg csökkenésének oka főleg a gazdasági váltás volt. Feltehetően a válság negatív befolyással bírt a vándorlások visszaesésben. A recesszió következményeként az ingatlan piac szinte csődöt jelentett. A válság tartósságát meghatározni nem igazán tudják a szakemberek, növekedésre a gazdasági helyzet javulása utánra vártak. A feltörekvő budapesti agglomerációnak folyamatosan nőtt a népessége az elmúlt pár évben. Nem csak vidékről, de a fővárosból is sokan költöztek ki a szuburbanizációs területekre. Utóbbiból a nyugodtabb és csendesebb élet reményében, illetve családalapítás végett, vidékről pedig Budapest közelsége miatt költöznek a főváros környékére. 2000 volt az az év, amikor a legtöbben, mintegy 18000 fő hagyta el Budapestet. Ez a magas elvándorlás 2006-ig volt jellemző. Ám a 2007-es év egy fordulópont volt és ez az elvándorlási veszteség megszűnt, a főváros népessége elkezdett gyarapodni, ez főleg az ideiglenes vándorlásnak köszönhető. (MONOSTORI et al.; 2009) Mint tudjuk, egyre többen vesznek részt a felsőoktatásban és sokan a budapesti felsőoktatási intézmények egyikét választják, így vidékről sokan költöznek a fővárosba, kollégiumba vagy albérletbe. Az évek során a budapesti népsűrűség növekedése csak tovább erősödött, de nem csak a fővárosé, hanem Somogy (Balatonföldvári, Barcsi, Csurgói, Fonyódi, Kadarkúti, Kaposvári, Lengyeltóti, Mar-

cali, Nagyatádi, Siófoki és Tatabánya (Tabi kistérségek) és Veszprém megye (Ajkai, Balatonalmádi, Balatonfüredi, Pápai, Sümegi, Tapolcai, Várpalotai, Veszprémi és Zirci kistérségek) lakossága is növekedett. Többen költöznek Budapestre, a jobb munka, tehát a magasabb jövedelem és életszínvonal reményében. Emellett érdekes jelenség alakult ki a budapesti régióban, a dezurbanizáció. Amíg a fiatalok a fővárosba költöznek állás reményében, addig a gyermekes családok inkább Budapest környéki városokba költöznek (tudásbázis.sulinet.hu; é.n.). Budapest agglomerációs gyűrűjébe 80 település található, melyből a legnépesebb az évek során Érd lett (BAKOS et al.; 2008). Ahogyan azt a Népszabadság Online egyik cikke is írja, Budapesten magasabbak az átlagjövedelmek, mint az ország bármelyik másik részén. *„A KSH adatai szerint a fizikai foglalkozásúak a fővárosban havi nettó 109.984 forintot vihetek haza, míg a megyékben dolgozó fizikaiak országos átlaga 96.647 forintot ért el. A szellemi munkakörökben dolgozók is Budapesten kerestek a legjobban 2011-ben: havi nettó 217.760 forintot kaptak, szemben a megyékben elért havi átlagos 155.396 forinttal.”* (nol.hu; 2010). Budapestet tekintve, 2006-ig az elvándorlás volt a jellemzőbb, mint az odavándorlás, de 2007-ben egy fordulatnak köszönhetően ez a vándorlási veszteség megszűnt, és a fővárosba érkezett több vándorló, mint vidékre, ezáltal a községekben alakult ki a negatív vándorlási egyenleg, ami az évek során egyre csak gyarapszik (BAKOS et al.; 2008). Obádovics és Kulcsár (2003) cikke a humánindexről szóló tanulmányában is megemlíti a vándorlást. Az ő kutatómunkájuk alapján mindegy, hogy vidéki vagy városi kistérségről van szó, az oda-, illetve elvándorlás a humánindex pozitív és negatív eredményétől függ. Ahol alacsony volt a HI értéke ott alapvetően az elvándorlás volt megfigyelhető, a magas HI értékű kistérségekben pedig az odavándorlás.

A külföldi vándorlás igaz nem a dolgozatom része, de mégis fontosnak tartom megemlíteni, hiszen ők mérséklik a népesség rohamos csökkenését. A külföldiek aránya folyamatosan növekszik hazánkban 1990-óta. Más motiváló tényezőkkel költöznek egyes területekre, mint a belföldi vándorlók. A külföldieket főleg a jövedelmek területi különbségei motiválják (KINCSES-TÓTH; 2010). A Balaton menti kistérségek, Budapest, Pest megye, ukrán, román és a szerb határ menti kistérségek a legnépszerűbb desztinációi a külföldieknek. Egyértelműen kimutatható, hogy a határ menti kistérségekbe a jobb jövedelemforrás okán költöznek. A határ menti kistérségek után, a fővárosba és Pest megyébe migrál a legtöbb külföldi (KINCSES; 2011). A Balaton környékére főleg nyugdíjasok migrálnak, illetve a turisztikával foglalkozók. A nemzetközi vándorlás már évek óta hozzájárul a magyar népesség fogyásának mérsékléséhez. A külföldi vándorlók fő desztinációja elsősorban Budapest, másodsorban pedig a Pest megyei kistérségek. A Magyarországon élő külföldiek nagy százalékban az országgal határos országból érkeztek, főleg Romániából, Ukrajnából és Szerbiából. Ezen kívül sok a kínai

bevándorló is (ksh.hu; 2009). A külföldi bevándorlók mivel nagy számban szomszédos országból érkeznek, így főleg magyar anyanyelvűekről van szó. A bevándorlás 2004-ben ugrott meg, az Európai Unió csatlakozásával (GÖDRI; 2010). A bevándorlók többsége férfi. Kormegoszlásuk okán fiatalítják az országot, mivel alacsony a 60 év felettiek bevándorlása, viszont annál magasabb a 25-39 évesek aránya. Több mint a bevándorlók fele nőtlen és gyermektelen. Ez arra is utalhat, hogy itt az új országukban szeretnének családot alapítani. 2000-ben a bevándorlók 39-40%-a munkanélküli vagy eltartott volt a régi hazájában. 2002-ben a bevándoroltak aránya 11,4 ezrelék volt az ország népességét tekintve. A budapesti arány 22,5 ezrelék, itt volt a legmagasabb. Illetve a határ menti megyékben is magas a bevándorlók aránya (HOÓZ; 2004).

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok számának, lakónépességhez viszonyított arányának alakulása

Év (január 1.)	Lakónépesség	Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok	
		száma	az össznépesség százalékában
2001	10 200 298	110 028	1,08
2002	10 174 853	116 429	1,14
2003	10 142 362	115 888	1,14
2004	10 116 742	130 109	1,29
2005	10 097 549	142 153	1,41
2006	10 076 581	154 430	1,53
2007	10 066 158	166 030	1,65
2008	10 045 401	174 697	1,74

1. táblázat: A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok számának, lakónépességhez viszonyított arányának alakulása

Forrás: KSH

Az első táblázaton láthatjuk, hogy 8 év alatt, azaz 2001 és 2008 között mindegy 7 tizeddel nőtt a külföldiek száma az országunkban (KINCSES; 2010).

Amíg a magyar vándorlóknál enyhe női többlet figyelhető meg, addig Angliában pont fordítva, a férfi többlet a jellemző. 2001-ben 11,7%-uk élt más címen, mint 2000-ben, a nők csak 11,2%-ot képviselnek. A férfiak nem csak, hogy többen, de távolabbra is költöznek, 19,1%-uk 50km-rel távolabbra költözött az egy évvel korábbi otthonától, a nők is 18%-ot reprezentálnak. Viszont női többlet figyelhető meg a 2km-en belüli vándorlásnál (43,7%, a férfiak pedig 42,2%). Nem meglepetésként a vándorlók többsége fiatal felnőtt, akik főleg a felső-oktatási intézmények okán költöznek. Ezáltal vannak olyan területek, ahová többen vándorolnak. A tanulmány szerint az évek során nem történt nagy változás a vándorlás terén. Az Egyesült Királyságban található nagy városok vándorlási vesztesége csökkent, Londoné viszont nőtt (CHAMPION; 2005).

3. ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

A gazdasági, demográfiai és humán tényezők jellemzésére szolgáló indikátorok összegyűjtéséhez a Területi Elektronikus Információs Rendszer adatbázisait használtam. Vizsgálataim során 12 mutatóval dolgoztam, melyek közül a: népsűrűség (fő/km²), vándorlási egyenleg (oda-vándorlás-elvándorlás) 1000 lakosra, élveszületések száma 1000 lakosra, halálozások száma 1000 lakosra, természetes szaporodás (élveszületések-halálozás) 1000 lakosra, illetve a házas-ságkötések száma 1000 lakosra mutatott releváns eredményt.

Ezeket a mutatókat az ország 174 kistérségére az 1996 és 2010 közötti időszak minden egyes évére előállítottam. Budapestet kiugró jellege miatt kihagytam, habár a szakirodalomban és eredményeim elemzéseiben megjelenik.

Mivel elemzéseim során főként összefüggés-vizsgálatokra helyezem a hangsúlyt, ezért a vizsgálatba vont indikátorok kiértékelésére kétváltozós regresszió számítást, valamint korrelációs elemzést végzek.

A korrelációs számításokhoz a Pearson-féle lineáris korrelációs számítást alkalmaztam. E számítás során a két változó közti kapcsolat szorosságára kapjuk meg a választ. A kapcsolat szorosságát és irányát a korrelációs együttható, azaz az R mutatja, melynek értéke -1 és 1 között van. A kapcsolat irányára az együttható előjele utal, abszolút értékben vett nagysága pedig a kapcsolat szorosságát méri. Minél inkább közeledik a korrelációs együttható értéke az 1-hez, annál inkább valószínű, hogy az egyik változó értékének a növekedése, a másik változó értékének növekedését vonzza egy egyenesen. Ha az együttható értéke pontosan 1, akkor függvényszerű a két változó közötti kapcsolat. Tehát ha az egyik változó növekszik, akkor tel-

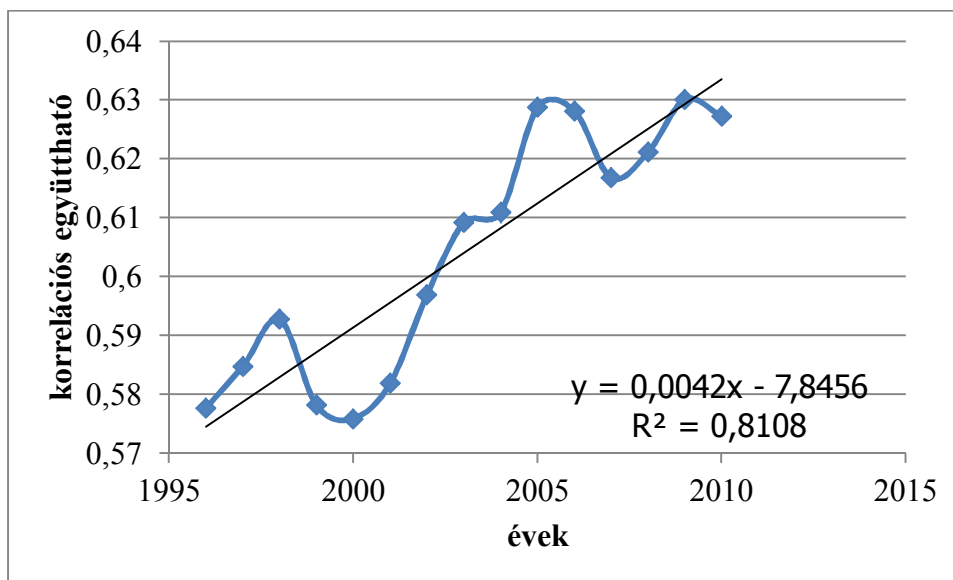
jesen biztos, hogy a másik változó értéke az egyenes mentén nőni fog. Ha a korrelációs együttható negatív előjelű, akkor a fent vázolt összefüggés fordított irányú.

A korrelációs számítás mellett lineáris regresszió számításokat is végzek. Ezt a függvényt a két vizsgált változó közötti kapcsolat jellegének, és az ok, okozati összefüggés erősségének kimutatására használják. A két vizsgált változó által alkotott pontdiagramra illesztjük a regressziós függvényt, melynek alakjával, irányával és a korrelációs együtthatóval jellemezhetjük a kapcsolat jellegét. A determinációs együttható (DE) adja meg a két változó közötti ok okozati összefüggés erősségét. A determinációs együttható a korrelációs együttható négyzete, és %-os formában szokás értékelni.

A regresszió számítás során nem csak a lineáris regressziós modellt alkalmazom, mivel előfordulhat, hogy a két vizsgált adatsor által alkotott pontdiagramra nem az egyenes illeszkedik a legjobban, ebben az esetben a lineáris regresszió helyett polinomiális görbét alkalmazok (TÁNCZOS; 2011).

4. EREDMÉNYEK

4.1. NÉPSÚRÚSÉG ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

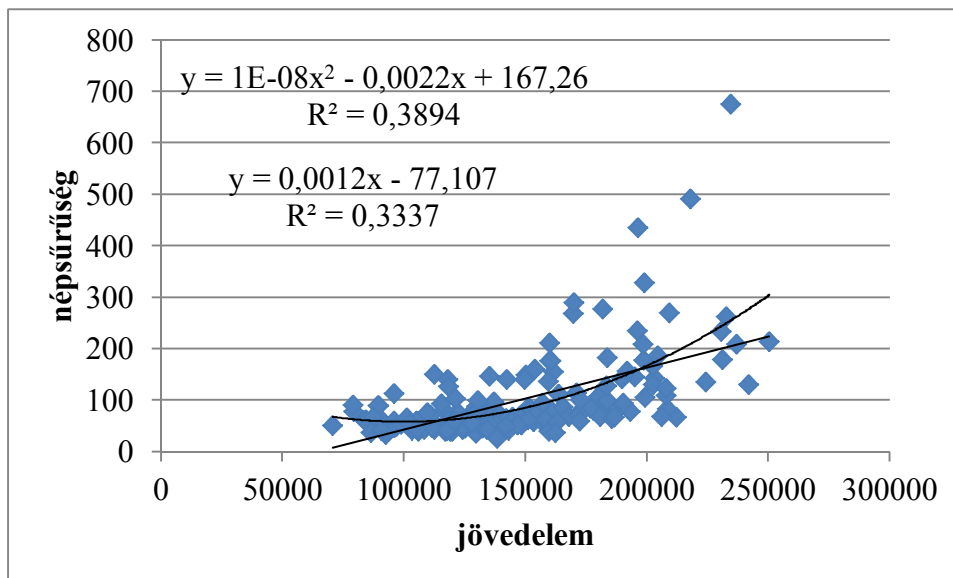

4. ábra

Összefüggés a népsűrűség és az egyfőre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

Forrás: saját számítás

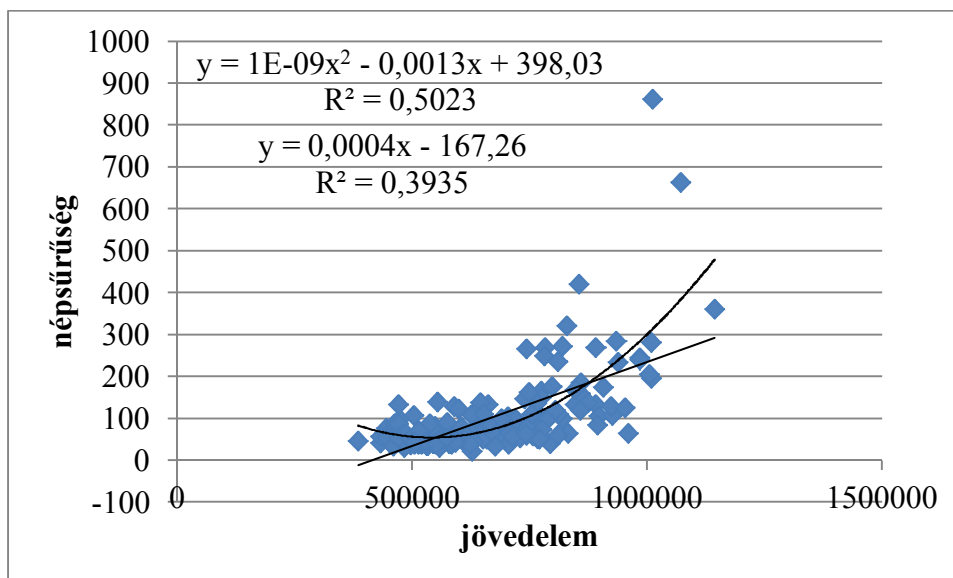
Az ország népsűrűségének alakulását a 4. ábra szemlélteti. Az egyenes jóval a negatív tartomány felett kezdődik 0,57-nél, és növekedést mutat. Tehát az idő előrehaladtával ez a hipotézis egyre erőteljesebben beigazolódik.

5. ábra

Népsűrűség és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

6. ábra

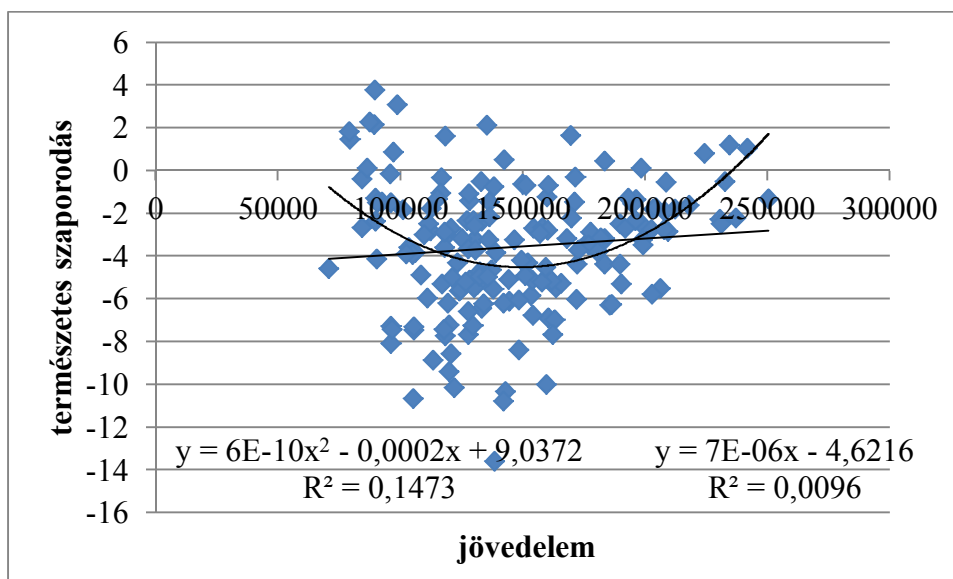
Népsűrűség és a jövedelem kapcsolata 2010

Forrás: saját számítás

Ahogy az 5-es és 6-as ábrák is láthatjuk, egy egységni jövedelem növekedés 2010-ben a népsűrűség nagyobb mértékű növekedését idézi elő, mint 1996-ban. A korrelációs együttható értékének növekvő tendenciájából az következik, hogy az egy főre jutó jövedelem nagyobb mértékben determinálja a népsűrűség alakulását, tehát egyre inkább igaz az, hogy a magas jövedelmű területek által biztosított jobb életkörülmények növelik a hazai kistérségek népsűrűségét. A fentieket a lineáris regressziós függvény meredeksége is alátámasztja. Magyarországon a főváros rendelkezik a legmagasabb népsűrűséggel 3307 fő/km², ami könnyen magyarázható azzal, hogy a megélhetési körülmények itt a leoptimálisabbak bármely korosztály számára. A fejlett infrastruktúra mellett nem elhanyagolható az a tény, hogy maximum 5 perc sétára található élelmiszer bolt, illetve szintén Budapesten található a legtöbb szórakozóhely az országon belül, ami vonzó lehet, a legtöbb korosztály számára. Illetve a számos felsőoktatási intézmény által nyújtott képzések is vonzóak lehetnek a fiatalabb korosztálynak.

4.2. A TERMÉSZETES SZAPORODÁS ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

Egy térség népsűrűségének a változása alapvetően 2 tényezővel magyarázható: a természetes szaporodással és a vándorlással. Első megközelítésben szinte egyértelmű, hogy ahol magas a népsűrűség ott magasabb a természetes szaporodás is. Ez persze nem mindig volt így. A 8. ábrán láthatjuk, hogy 1996-ban lényegében szinte ugyanakkora volt a természetes szaporodás mind a szegényebb, mind a gazdagabb kistérségekben.

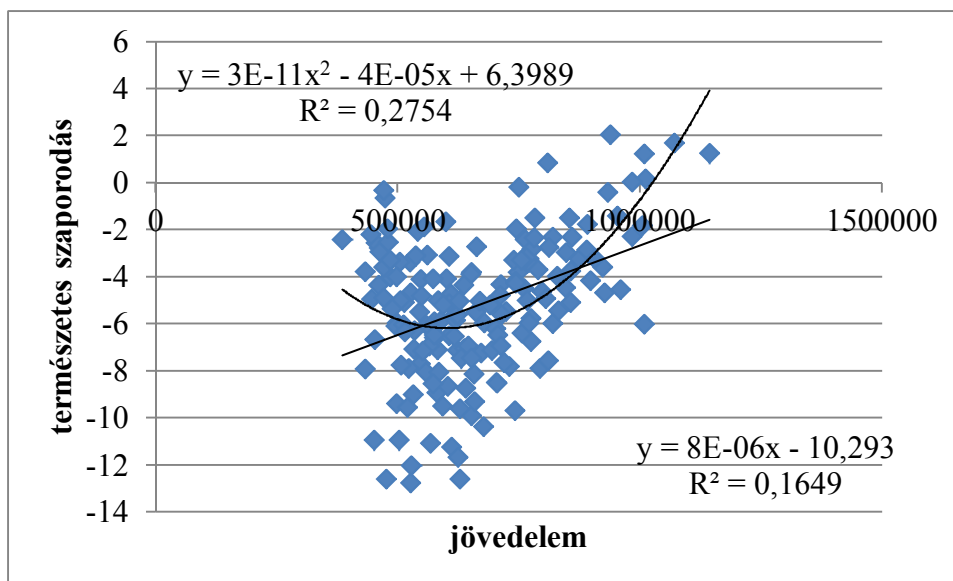

7. ábra

Természetes szaporodás és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

Az idő múlásával azonban egyre kezdett jellemzőbbé válni a magasabb jövedelmű kistérségekre a magas természetes szaporodás. A lineáris regressziós egyenes mellé egy polinomiális görbét is illesztettem az ábrába. Így jobban látható, hogy tulajdonképpen a magasabb jövedelmű és az alacsony jövedelmű kistérségekre jellemző a magas természetes szaporodás és kevésbé jellemző az aránylag közepes vagy átlagosnak mondható jövedelemmel rendelkező kistérségekre.

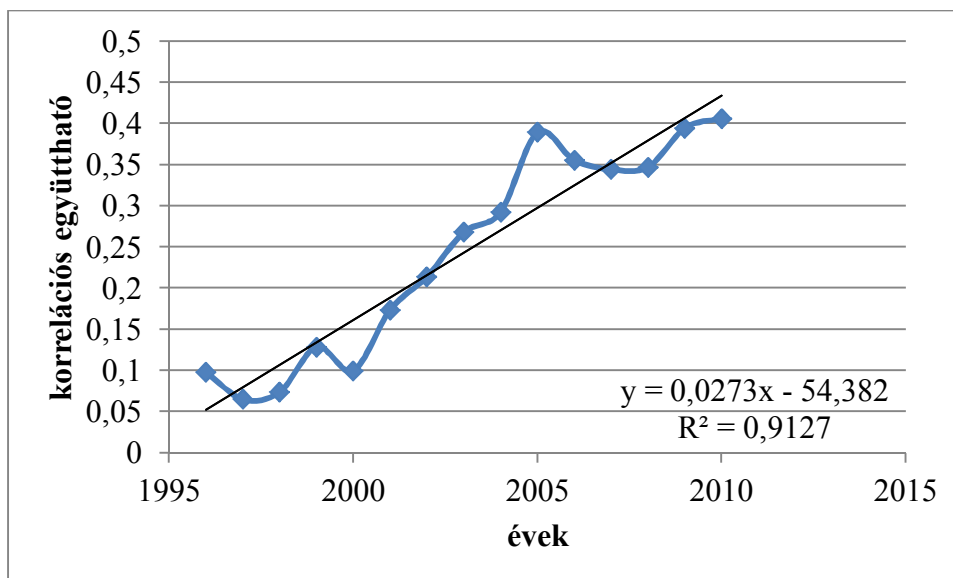

8. ábra

Természetes szaporodás és a jövedelem kapcsolata 2010

Forrás: saját számítás

Az 8. ábrán pedig jól látható a változás, miszerint 2010-re jellemzőbb lett a magasabb jövedelmű kistérségekre a magas természetes szaporodás, és ezzel egy időben csökkent az alacsony jövedelmű kistérségekben, illetve a közepesnek mondható jövedelemmel rendelkező térségekben.

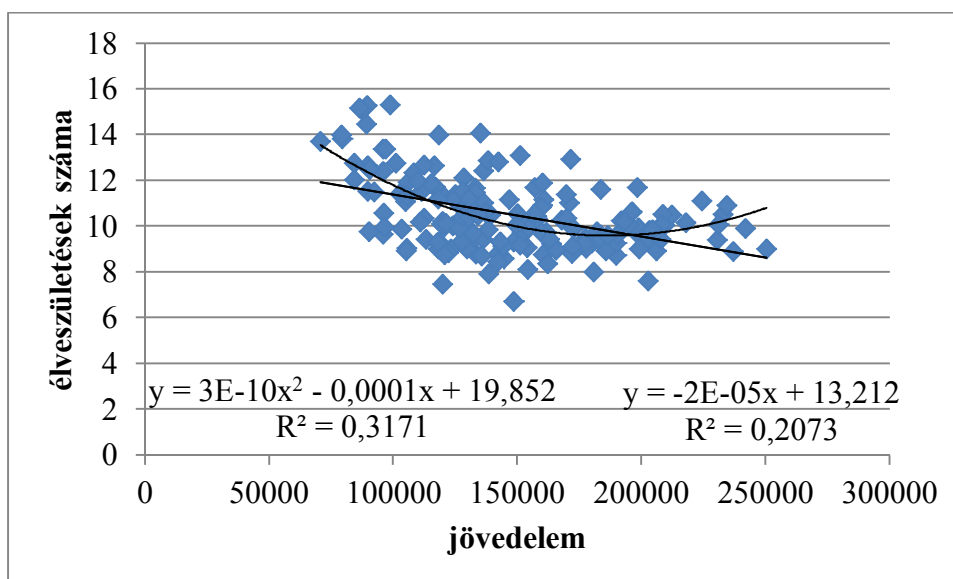
9. ábra

Összefüggés a természetes szaporodás és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

Forrás: saját számítás

A 9. ábrán látható Pearson-mutató is a hipotézisemet támasztja alá. A görbe itt is a negatív tartomány felett helyezkedik el és egyre növekvő tendenciát mutat. Tehát amíg a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben a természetes szaporodódás, addig a többi területen a természetes fogyás figyelhető meg. Ez főleg az élveszületések csökkenésével hozható összefüggésbe.

4.3. ÉLVESZÜLETÉS ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

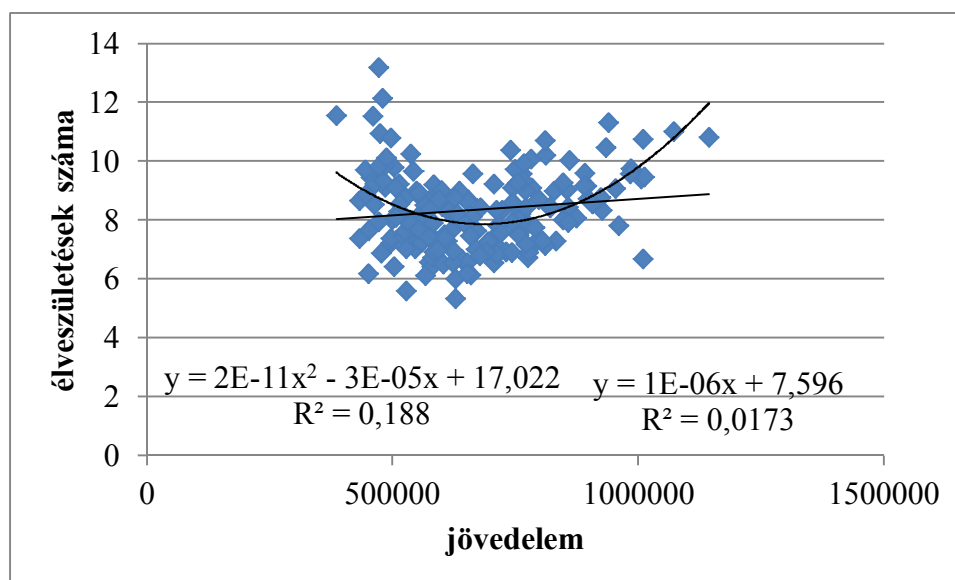

10. ábra

Élveszületések száma és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

Tisztán látható a 10. ábrán, hogy az elveszületések magas száma jobban igaz volt 1996-ban a szegényebb kistérségekre. Mára a görbe meredeksége megváltozott, és azt mutatja, hogy az elveszületések jellemzőbbek a magasabb jövedelmű kistérségekre. De a görbe meredeksége nagyon enyhe. Ha összehasonlítjuk a 10. és 11. ábrán látható polinominális görbét, láthatjuk, hogy annak ellenére, hogy csökkent az alacsonyabb jövedelmű kistérségekben az elveszületések száma, még sem ott a legalacsonyabb, hanem a közepes jövedelemmel rendelkező területeken.

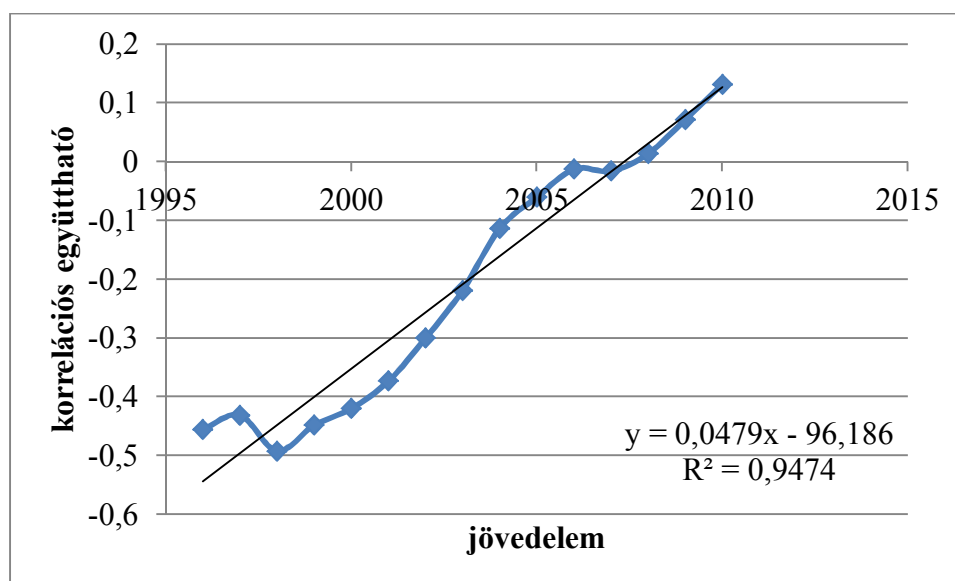
11. ábra

Élveszületések száma és a jövedelem kapcsolata 2010

Forrás: saját számítás

A mély szegénységben élő területeken élő lakosoknak az alacsony jövedelem és az alacsonyabb iskolázottságból eredő tájékoztatatlanság miatt nincs lehetőségük a fogamzásgátlásra. Így több csecsemőt hoznak a világra, mint egy gazdagabb kistérségben. A 11-es ábrán látható egyenes átbillen, így a magasabb jövedelmű kistérségekre lesz jellemző az elveszületések nagyobb száma 2010-re. De csak kismértékben változik, és e mellett az alacsony jövedelmű kistérségekben pedig csökken az elveszületések száma. Ezt a csökkenést főleg a családpolitikai törvények változásaira alapoznám. Csökkent a gyerek után járó támogatások mértéke, így a

szülési hajlandóság is csökkenésnek indult. Véleményem szerint az, hogy a magasabb jövedelmű kistérségekben alacsonyabb volt az élveszületés azzal magyarázható, hogy a „nagyvárosi nő” számára lényegesen fontosabb a karrier, a biztos pénzügyi háttér, mint egy szegény kistérségben lakó nőnek. Illetve nem vág bele felelőtlenül a gyermekvállalásba sem, ha tudja, hogy nem tudja majd eltartani a gyermekét. Tehát sokkal megfontoltabbak a gyerekvállalás kapcsán, mint egy szegényebb kistérségben élő nő. A gazdagabb kistérségek női lakosaira ugyanakkor jellemző az is, hogy időben tovább vannak az oktatási rendszerben, mint egy elmaradott, szegény kistérségben lakó reprodukzív korban lévő nő. Meglátásom szerint, a szülési kor egyre jobban kitolódik, főleg a tanulmányok miatt. A mai Magyarországon elég nehéz munkát találni, főleg egy gyermekes nőnek. Hiszen, egy gyermekes dolgozó nő több szabadságot (gondolok itt anyanapra) vesz ki, mint egy gyermektelen dolgozó. Illetve nem elhanyagolható tény a szülési szabadság sem. Több évnyi kimaradás után, egy munkanélküli anyának nagyon nehéz újra állást találnia vagy ha még meg van a munkahelye, akkor visszamenni a régi munkahelyre. Ez alatt az idő alatt, pedig a szakma sokat változhat és nehéz lehet a felzárkózás. Az alacsony születés szám nem csak a szülési kor kitolódásával, de a házasságok számának folyamatos csökkenésével is magyarázható. Vélhetően nem azért magasabb a születés szám a magasabb jövedelmű kistérségekben, mert ténylegesen sokat szülnek, hanem mert az alacsony jövedelmű kistérségekben kevés a reprodukzív korban lévő nő. Ez lényegében a vándorlással magyarázható. Az alacsony jövedelmű kistérségekből a fiatalabbak a magasabb jövedelmű kistérségekbe vándorolnak, így az alacsonyabb jövedelmű kistérségekben megmaradnak a már nem reprodukzív korban lévő nők. Tehát ezek a területek egyre jobban elöregednek, illetve elnéptelenednek.

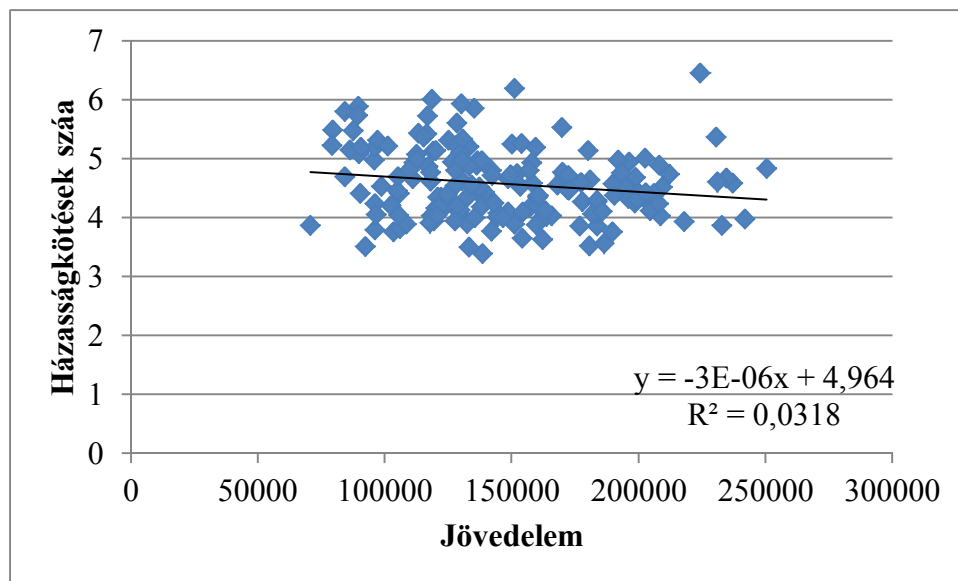
12. ábra

Összefüggés az elveszületések száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

Forrás: saját számítás

A 12. ábrán látható korrelációs együttható is bizonyítja azt a hipotézist, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben jellemző a magasabb elveszületések száma.

4.4. HÁZASSÁGKÖTÉSEK ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

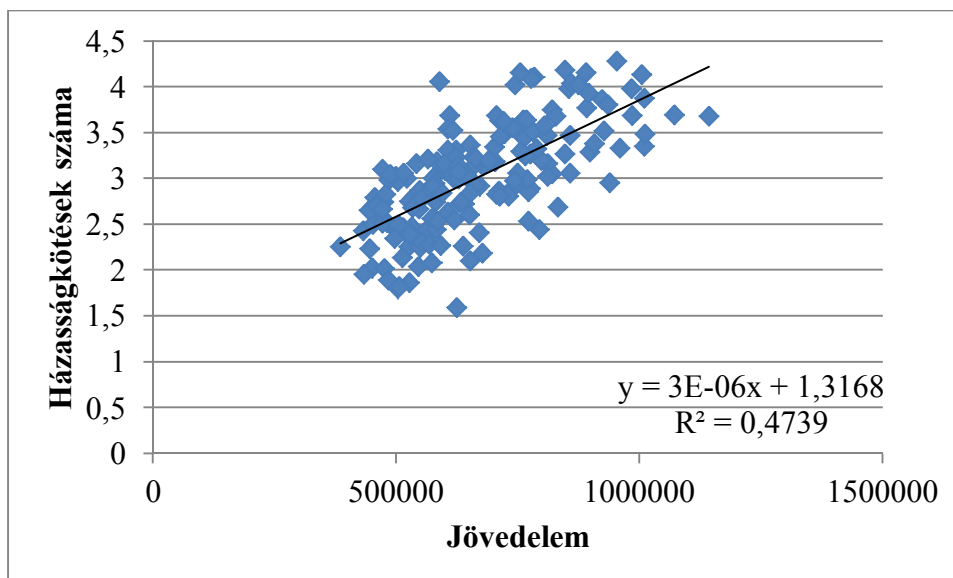

13. ábra

Házasságkötések száma és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

A 13. ábra a házasságkötések számának alakulását mutatja 1996-ban. Amint láthatjuk ebben az évben, igaz elenyésző mértékben, de a szegényebb kistérségekre volt jellemző a magasabb számú házasságkötés. Ennek vélhetően az is oka lehet, hogy a falun több a tradíciót követő, illetve vallásos állampolgár. Így náluk a házasság nem csak, hogy korábbi korban, de gyakrabban is kötötték.

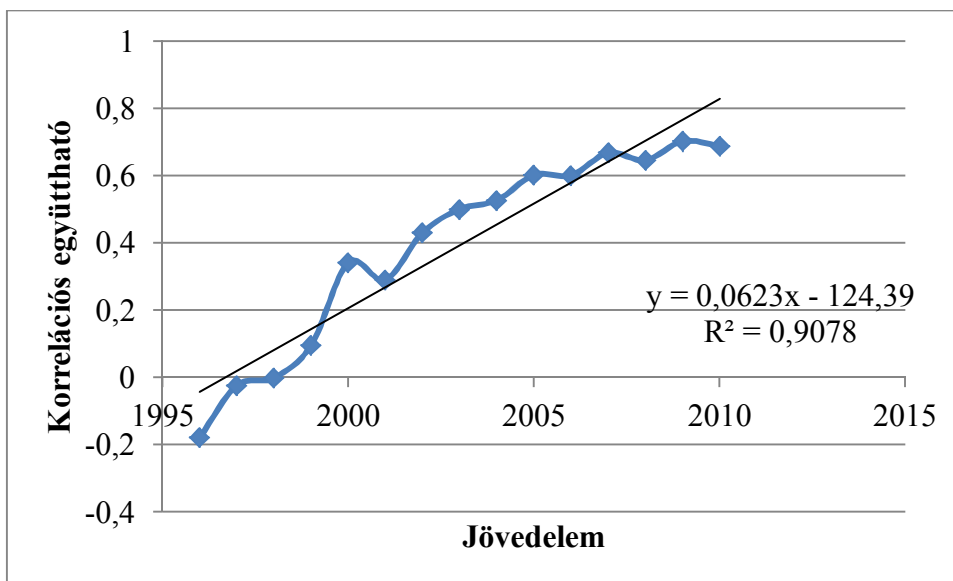

14. ábra

Házasságkötések száma és a jövedelem kapcsolata 2010

Forrás: saját számítás

2010-re nagy mértékű változás ment végbe. Nem csak, hogy jelentősen csökkentek a házasság kötések (körülbelül a felére), de a függvény meredeksége meg is változott. Amíg 1996-ra nem volt semmilyen kapcsolat, 2010-re a magas jövedelem determinálja a házasságkötések alakulásának számát. Mára már a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérsékre igaz a házasságok megkötése. A csökkenés oka főleg az élettársi kapcsolatok elterjedése, ez lehet akár egy próbája a kapcsolatnak. Ha működik az együtt élés, utána a pároknál szóba jön a házasság intézménye. Viszont egy házasság több felelősséggel jár, mint egy élettársi kapcsolat. Ez utóbbit a párok valamelyike, bármikor és bármilyen kötöttségek nélkül felmondhatja, míg a házasság felbontása bizonyos jogi procedúrákat követ. Mivel még mindig a házasságokra jellemző a több gyermek születése, így a kapcsolat fennállhat a házasságkötések és a születésszámban bekövetkezett változás (az említett „átbillenés”) között.

15. ábra

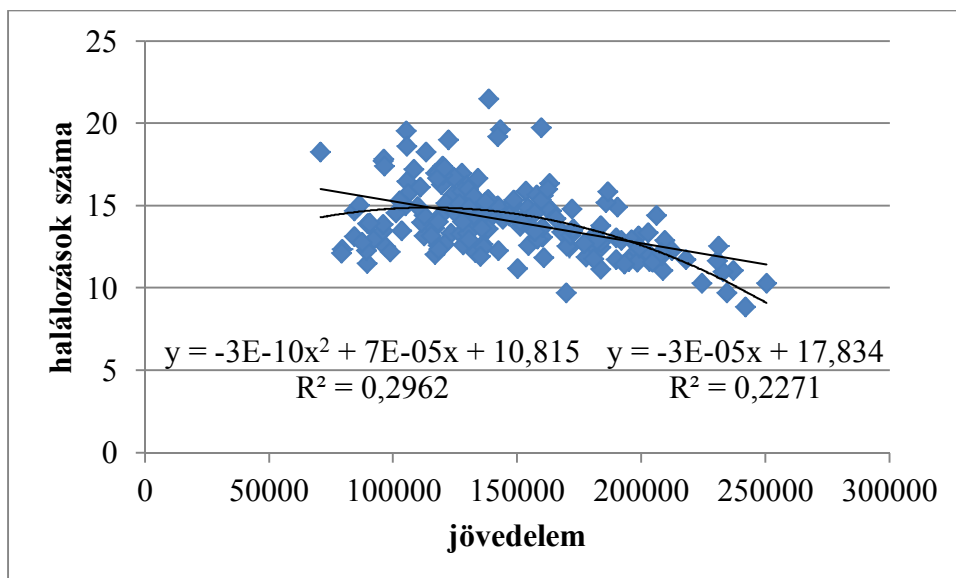
Összefüggés a házasságkötések száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

Forrás: saját számítás

A 15. ábrán látható, hogy régebben még az alacsonyabb jövedelmű kistérségekre volt jellemző a magasabb számú házasságkötés, ez a tradíciók őrzése és a vallásosság fontossága miatt volt jellemző. Mára kevesebben tartják fontosnak a tradíciókat, illetve a vallási hagyományokat is kevésbé őrzik már. Ennek megfelelően a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben vált jellemzővé a magasabb számú házasságkötés és az idő előrehaladtával egyre növekvő tendenciát mutat.

4.5. A HALÁLOZÁS ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

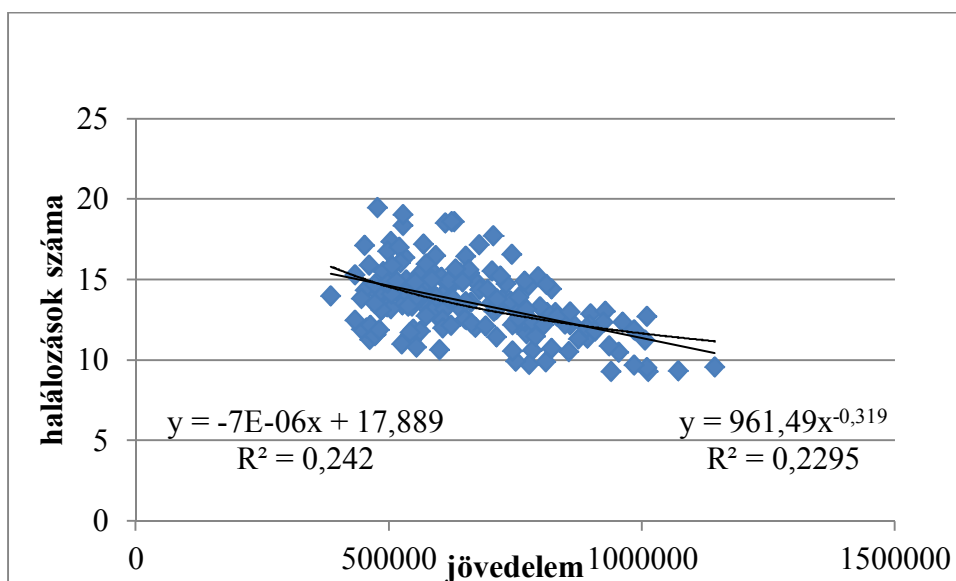
A halálesetek száma sajnos az utóbbi pár évben egyre meghaladja a születések számát, így levonhatjuk azt a következtetést, hogy egy fogyó társadalomban élünk. Bár a bevándorlók magas száma ezt a fogyást mérsékli egy bizonyos mértékben, még sem tudja annyira, hogy megakadályozza a fogyást.

16. ábra

A halálozások száma és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

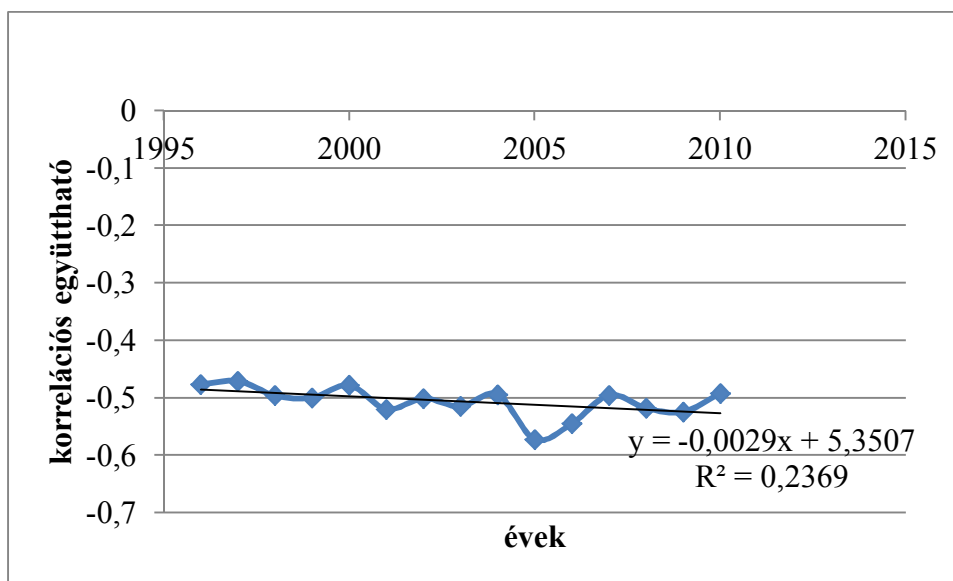
17. ábra

A halálozások száma és a jövedelem kapcsolata 2010

Forrás: saját számítás

Ahogy a grafikonok (16-es és 17-as) is mutatja, az a hipotézis, hogy a jobb módú kistérségekben az emberek tovább élnek és jobb körülmények között, igaz és az idő előrehaladtával egyre jobban. A halálozások száma – bár csak kis mértékben – a magasabb jövedelemmel

rendelkező kistérségekben csökkenő tendenciát mutat. Ennek egyik fő oka az lehet, hogy ahol az átlagjövedelem magasabb, ott a lakosok életminősége javuló tendenciát mutat. Meg tudják vásárolni a drágább gyógyszereket vagy egyáltalán bármilyen gyógyszert, illetve megelőzni a betegségeket egészségesebb életmóddal. A szegényebb kistérségeknek kevésbé van lehetőségük megvásárolni a megfelelő gyógyszereket, illetve orvoshoz járni. Pest megye, mint az ország központja több szempontból is a legelőnyösebb hely az országban. Elsősorban több kórház és rendelőintézet is található, másodsorban pedig számos sportolási lehetőséget nyújt. Ami szintén nagyon fontos, hogy a magasabb végzettségűek nagy valószínűséggel magasabb jövedelemmel is rendelkeznek, így megtudják venni a szükséges és néhány esetben elég drága gyógyszereket. Kopp és Skrabski (2007) tanulmánya alapján, a 74 évnél fiatalabb és az érettségénél alacsonyabb végzettséggel rendelkező férfiak majdnem 2-szer magasabb halálozási aránnyal rendelkeznek, mint az ennél magasabb végzettségűek. A nőknél ez a szám csak 1,3. A stressz és a depresszió is erősen hozzá járul az alacsonyabb jövedelmű kistérségekben a magas halálozási számhoz.

18. ábra

Összefüggés a halálozások száma és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

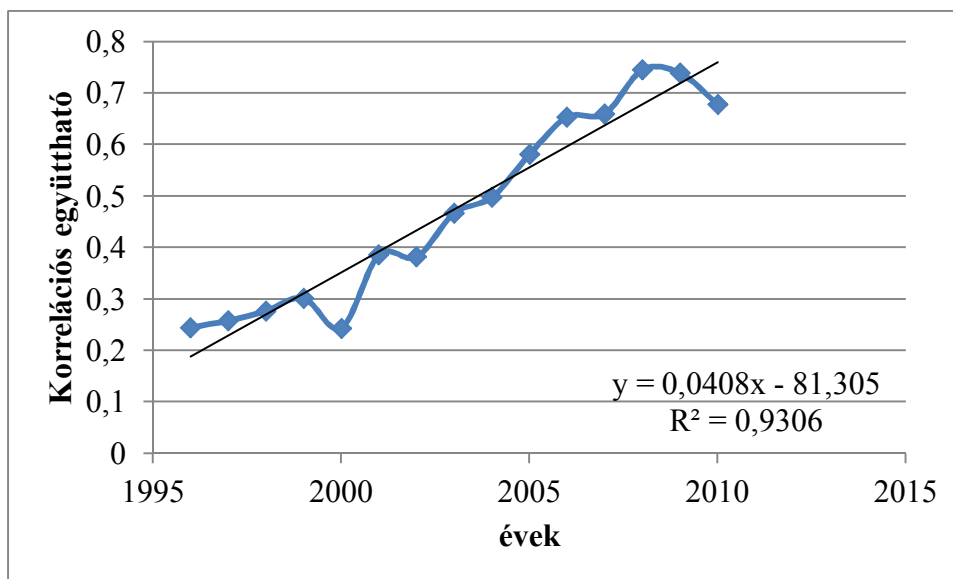
Forrás: saját számítás

A 18. ábrán egy lényegében egy stagnáló, alacsony meredekségű, ám de szoros kapcsolatot mutató görbét láthatunk. Ami szintén csak bizonyítani tudja azt a hipotézisemet, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben alacsonyabb a halálozások száma 1000

főre. A görbe meredekségében bekövetkezett változásból egyre inkább kitűnik, hogy az iménti megállapítás az idő előrehaladtával egyre inkább helytálló.

4.6. A VÁNDORLÁS ÉS A JÖVEDELEM KAPCSOLATA

Ahogy azt a természetes szaporodásnál már említettem, egy kistérség népsűrűségét két tényező, a természetes szaporodás és a vándorlás determinálja. Mivel a természetes szaporodás egyre alacsonyabb, így a népesség száma trendszerűen csökken. Egy kistérség népességének csökkenését a vándorlási egyenleg tudja mérsékelni.

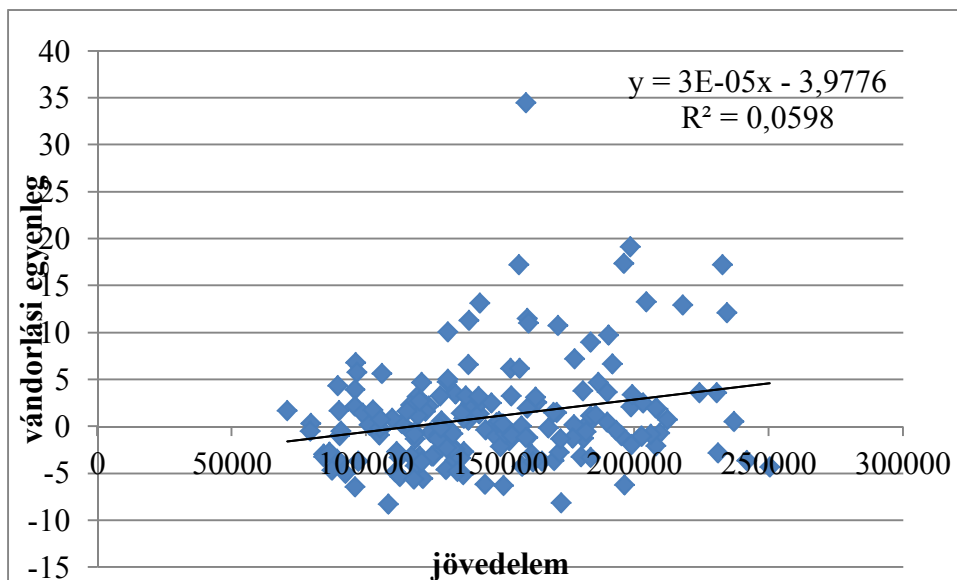
19. ábra

Összefüggés a vándorlási egyenleg és az egy főre jutó jövedelem között a vizsgált időszakban

Forrás: saját számítás

A 19. ábráról leolvashatjuk, hogy a Pearson-mutató egyre növekvő tendenciát mutat, tehát egyre jobban igaz az a hipotézis, hogy a magasabb jövedelmű kistérségekbe vándorol a népesség, mivel a gazdagabb kistérségekben a megélhetési körülmények jóval jobbak, mint egy szegényebb kistérségben. Így a legnépszerűbb desztinációk közé tartozik Budapest és annak agglomerációja (főleg a Budaörsi, Dunakeszi, Érdi, Ráckevei és Szentendrei kistérségek), illetve az ország különböző nagyvárosai, attól függetlenül, hogy az ország melyik részén találhatóak. A nagyvárosok, illetve a főváros kiemelkedően magas vonzással bír, mivel számos felsőoktatási intézmény található, ami a fiatal korosztály számára nagyon vonzó lehet. Elköl-

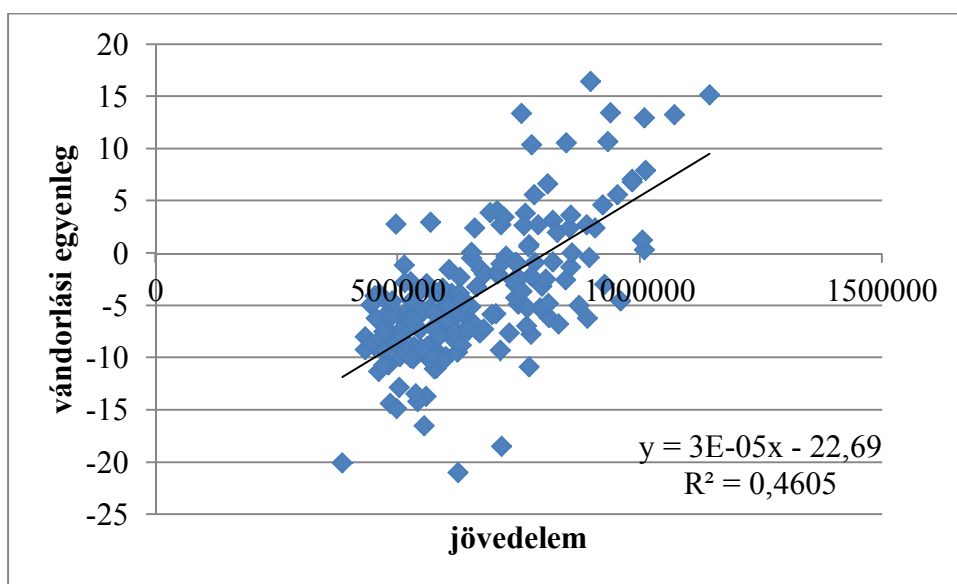
tözvéen otthonról egy nagyvárosi egyetemre vagy főiskolára, megtanulnak önállósodni, maguk intézni az ügyeket, ami a felnőtté válás folyamatában igen fontos pont. Ez sok esetben azzal is együtt jár, hogy az iskola elvégztével a fiatalok véglegesen ezekben a nagyvárosokban telepednek le, így ténylegesen növelik az említett térségek népességét, miközben az elmaradott, zömében aprófalvas területek elnéptelenedését fokozzák.

20. ábra

A vándorlási egyenleg és a jövedelem kapcsolata 1996

Forrás: saját számítás

21. ábra

Véleményem szerint az idősebb korosztályra nem jellemző sem az ideiglenes sem az állandó jellegű vándorlás. Ennek egyik következménye, hogy az alacsony jövedelemforrású kistérségek teljesen elnéptelenednek és elöregednek, ezáltal csökken a reprodukív korban lévő nők száma. Így csökken az aktuális kistérség népessége. A 20. illetve a 21. ábrákból tisztán látható a vándorlási egyenleg növekedése a magasabb jövedelmű kistérségek felé az utóbbi évek során. A függvény a 2010-es ábrán sokkal nagyobb meredekséget mutat az 1996-os függvénnyel szemben, tehát a magasabb jövedelmű kistérségek felé való vándorlás egyre intenzívebb jelleget mutat. A nagy tömegű elvándorlás az alacsonyabb jövedelmű kistérségekből nem jelenik meg a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben. Ennek oka az, hogy a számolásokból kimaradt Budapest. Ennek megfelelően pedig ez a vándorlási hiány, amely nem jelenik meg a grafikonon Budapestre vándorolt. Meglátásom szerint az e témakörben leírt megfigyelések erősítik a népsűrűség és a jövedelem között feltárt kapcsolatot.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Vizsgálataim eredményeként statisztikai módszerekkel igazoltam, hogy a magas jövedelemmel rendelkező kistérségek jobb és az idő előre haladtával egyre jobb demográfiai kondíciókkal rendelkeznek, míg a gazdaságilag visszamaradott területek demográfiai értelemben is egyre inkább leszakadnak az ország fejlettebb területeiről. A magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségek közé tartoznak a Budapest agglomerációjában elhelyezkedő 80 településből formálódó kistérségek, az ország különböző nagyvárosai, attól függetlenül, hogy az ország melyik részén találhatóak, illetve az ország nyugati része. Gazdaságilag visszamaradott térségek közé sorolhatóak főleg a Borsod-Abaúj-Zemplén megye kistérségei, illetve az ország keleti fele. A kedvező és kedvezőtlen pozíció kialakulása a területi elhelyezkedéssel, ezen kistérségek fejlettségével, a tradíciókkal és az ezzel járó viselkedésformákkal hozható összefüggésbe. A tradíciókat ápoló és vallásos térségekben a házasság sokkal fiatalabb korban bekövetkezik ugyan úgy, mint a gyermekvállalás is. De az arány még így is alacsonyabb, mint egy magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben

Napjainkban is a 2 gyermekes családmódel a legnépszerűbb, de a népesség ennek ellenére még mindig csökkenő tendenciát mutat. Ez annak köszönhető, hogy a nők egyre ké-

sőbbi időpontra halasztják az első gyermek vállalását, főleg a tanulmányok kitolódásának okán. Mivel későbbi korban szülnek, így a születésszám biológiai okokra visszavezethetően is csökken. Az általam készített ábrákon minden ilyen változás tisztán látható.

A vándorlás, mint a népsűrűség egyik fő befolyásoló tényezője is pozitív egyenleget mutat a magasabb jövedelemmel rendelkező kistérségekben. A népesség nagy százaléka a szebb jövő, illetve magasabb jövedelem érdekében a gazdaságilag fejlettebb térségekbe vándorol. Igaz itt magas a stressz arány is, még is alacsonyabb a halálozások száma és magasabb születéskor várható élettartam. A magas vándorlási arány miatt a nagyvárosok népsűrűsége egyre inkább nő, az alacsony jövedelemmel rendelkező kistérségekben pedig csökken, ezáltal e területek teljesen elnéptelenednek és előregednek.

Összefoglalván a magasabb jövedelemmel rendelkező, gazdaságilag fejlettebb kistérségek e 6 mutató alapján jobb és ez idő előrehaladtával egyre jobb demográfiai kondíciókkal rendelkeznek.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

A belföldi vándorlás főbb folyamatai 1990-től napjainkig. *Statisztikai tükrök* II. évfolyam 132. szám 2008

BAKOS N. – BRINSZKYNÉ Hidas Zs. – PÁSZTOR L. (2008): A budapesti agglomeráció társadalmi, gazdasági jellemzői. *Területi statisztika*, 11. (48.) évfolyam 2. sz. 206-223 pp.

BÁLINT L. (2010): A területi halandósági különbségek alakulása Magyarországon 1980-2006. 57-78 pp.

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/Kutjel90_honlapra.pdf (letöltve: 2012. 09. 23.)

BUKODI E. (2001): A házasságkötés időzítése az egyéni életútban. *Statisztikai szemle*, 79. évf. 2001. 4-5. sz. 312-334 pp.

BUKODI E. (2002): Házasság vagy élettársi kapcsolat: ki mikor mit (nem) választ. *Statisztikai szemle*, 80. évf. 2002. 3. szám 227-251 pp.

DÖVÉNYI Z. (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. *Demográfia*, 2007. 50. évf. 4. szám 335-359 p.

Faluvégi A. (2004): Kistérségeink helyzete az EU küszöbén. *Területi statisztika*, 44 (5) 434-458 pp.

Faluvégi A. (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi Statisztika*, 40 (4) 319-346 pp.

GÁRDOS É. (2001): Magyarország lakosságának halandósága, egészségi állapota az ezredfordulón. *Demográfia*, 2001/1-2, p. 7-43 pp.

GÖDRI I. (2010): Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és a kapcsolathálók jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban. Központi Statisztikai Hivatal népességtudományi kutatóintézetének kutatási jelentése 89.

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/Kutjel89_honlapra.pdf (letöltés: 2012. 09. 06.) 15-15. p.

HOÓZ I. (2004): A magyar nemzetiségűek vándormozgalma a Kárpát-medencében az 1910 és 2000 között eltelt évtizedekben. *Demográfia*, 2004/1-2, p. 64-78. pp.

HUSZ I. (2006): Iskolázottság és gyermekvállalás időzítése. *Demográfia*, 2006/1 46-67 pp.

HUSZ I. (2011): Alacsony végzettség - sok gyerek? A magas termékenység néhány területi és etnikai aspektusáról. *Demográfia*, 2011/1 5-22 pp.

JANKY B. (2007): A korai gyermekvállalást meghatározó tényezők a cigány nők körében 58. p. Budapesti Műszaki Egyetem, Szociológia és Kommunikáció tanszék

KAMARÁS F. (2001): Családalapítás és gyermekvállalás az 1990-es években és az ezredfordulón. *Demográfia*, 2001/1-2 44-73 pp.

Kemény I. (2004): A magyarországi cigány népesség demográfiája. *Demográfia*, 2004/3-4 335-345 pp.

KINCSES Á. (2010): Magyarországon élő külföldiek területi elhelyezkedése 2001 és 2008 között. *Statisztikai szemle*, 88. évf. 9. szám 951-966 pp.

KLINGER A. (2001): A kistérségek halandósági különbségei. *Demográfia*, 2003/1 XLVI. évf. 9-44 pp.

KOPP M. (2009): A nők és a férfiak egészsége ma Magyarországon. 117-136 pp.
http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-882/publikaciok/tpubl_a_882.pdf
(letöltve: 2012. 06. 24.)

KOPP M. – SKRABSKI Á. (2007): A magyar népesség életkilátásai.

49-53 pp.

<http://epa.oszk.hu/00600/00691/00045/pdf/1149-1153.pdf> (letöltve: 2012. 01. 04.)

KOVÁCS M. – SEBŐK Cs. (2010): „Családpolitika a kutatások tükrében” – műhelykonferencia. *Statisztikai szemle*, 88. évf. 9. szám, 1010-1013 p.

MONOSTORI J. – ŐRI P. – S. MOLNÁR E. – SPÉDER Zs. (2009): Demográfiai portré 2009. *Népességtudományi Kutatóintézet* 58-59, 115-116 p.

PÁLDY A. – MÁLNÁSI T. (2009): Magyarország lakossága egészségügyi állapotának környezetegészségügyi vonatkozásai.

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:9QKG83FqAYEJ:www.nfft.hu/dynamic/20090522_FF_jelentes_paldy.doc+&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESjldMBGFZeJwwfRRkrWU5peEp6D20pFRbn5sQe8qWd7estFcGjzG9_tjtpQ2tKNnkBdgQnou1LNHtko9r5xOu0FUzpb6RcRgQ-ZbXCbnuxMdnSeVJ_oO-eKWMe-P7XLAT4rN7z&sig=AHIEtbQoaJhaAjimHqnVUP6Kl1bteUPPvA (letöltve: 2012. 10. 10.)

PONGRÁCZ Tiborné (2011): A demográfiai értékrend változásában szerepet játszó főbb népesedési folyamatok. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései 91. 17-32 pp.
http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutjelek/Kutjel_91_honlapra.pdf (letöltve: 2012. 09. 30.)

POLÓNYI I. – TÍMÁR G. (2006): Oktatáspolitikai és demográfia
http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.eduonline.eu%2Fhu%2Fletoltes.php%3Ffid%3Dkutatas_kozben%2F312&ei=5nBHUNi9LIImJ4gTSpYB4&usg=AFQjCNGFf9nLDTUO_Yy1LyYXRzo17_16kQ&sig2=EuBhT-LRULNiEM1yYY0HmQ (letöltve: 2012. 08. 02.)

S. MOLNÁR E. (1998): A munkahely biztonsága és a gyermekvállalás konfliktusai a 18-40 éves férfiak és nők körében. *Demográfia*, 1998/2-3 206-229 pp.

SPÉDER Zs. (2003): A gyermekvállalás szorító gazdasági körülmények, nyíló fogyasztási lehetőségek és bizonytalanság közepette. *Demográfia*, 2003/2-3 153-176 pp.

STEVENSON B.– WOLFERS J.(2007): Marriage and divorce: changes and their driving forces.
http://www.nber.org/papers/w12944.pdf?new_window=1 (letöltve: 2010. 10. 10.)

SZALMA I. (2010): Attitűdök a házasságról és gyermekvállalásról. *Demográfia*, 2010/1, 38-66 pp.

SZENTIVÁNYI T. – SZENTIVÁNYI Z. – NAGY J. – ENTZ D. (2006): A kistérségek egyes foglalkoztatási és képzési jellemzőinek térinformatikai megjelenítése.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:a_2u2tDaF8oJ:https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Felnottkepzesi_kutatasok/DL.php%3Ff%3D16_szentivanyi.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (letöltve: 2012. 08. 19.)

TAHIN T. – JEGES S. – LAMPEK K. (2000): Iskolai végzettség és egészségi állapot. *Demográfia*, 2000/1. 70-93 pp.

TÁNCZOS T. (2011): Doktori értekezés: A társadalmi és gazdasági fejlettség térbeli folyamatvizsgálata Magyarországon. 53-69 p.

Tárkányi Á. (é.n.): A magyar család- és népesedéspolitika európai összehasonlításban.

<http://nepesedes.hu/drupal/node/38> (letöltés: 2012.09.15)

TONY Champion (2005): Population movement within the UK.

http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:RprqB5MPhn4J:scholar.google.com/+Population+movement+within+the+UK&hl=hu&as_sdt=0&as_vis=1 (letöltés: 2012. 09. 25.) 92-113 pp.

TÓTH O. (é.n.): Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban

<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/html/a597.html> (letöltés: 2012. 09. 25)

OBÁDOVICS Cs. – KULCSÁR L.: A vidéki népesség humánindexének alakulása Magyarországon. *Területi statisztika*, 2003. 6. évf. 4. sz. 303-322 pp.

Internetes források

Aktualizáló kiegészítés: A területi folyamatok alakulásáról és a területfejlesztési politika érvényesüléséről szóló jelentéshez. 323-343 pp. (é.n.)

<http://www.vati.hu/static/otk/hun/7aktualizalas.pdf> (letöltés: 2012.08.05)

A magyarországi termékenység alakulása a gazdasági fejlődés tükrében

<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=20&ved=0CGYQFjAJOAo&url=http%3A%2F%2F193.6.12.228%2Fuigt%2Fuisse%2Fgtknappali%2Fterm.doc&ei=ZVV8UP3sGcXIAb3pYCwBg&usg=AFQjCNEqqmBd4V79yT190xgl0P4wf6Ky6g&sig2=t159nRFVuXWkO6ioX9g1IQ> (letöltés: 2012.10.14)

A népmozgalom területi különbségei. *KSH*, internetes kiadvány. 2009 október

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regio/orsz/veszpremternep.pdf> (letöltés: 2012.08.25)

Causes of death statistics

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Causes_of_death_statistics (letöltve: 2012. 09. 13.)

Nemzetközi migráció és a belső vándorlás.

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termeszet tudomanyok/foldrajz/tarsadalomfoldrajz/migracio/a-nemzetkozi-migracio-es-a-belso-vandorlas> (é.n.) (letöltés: 2012.07.03)

Népszabadság online: Budapesten volt a legmagasabb a nettó átlagkereset tavaly.

http://nol.hu/gazdasag/budapest_volt_a_legmagasabb_a_netto_atlagkereset_tavaly (letöltés: 2012.07.05)

OECD better life index

<http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/germany/> (letöltés: 2012.09.06)

Progress in the prevention of injuries in the WHO European Region, Germany.

http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/98714/Germany.pdf (letöltve: 2012. 09. 07.)

2011. évi népszámlálási adatok 1. előzetes adatok (2012).

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011.pdf> (letöltés: 2012.10.24)